

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 2 | 2022

Tema: Endring

Nye forretningsmodeller • Generasjonsskifte • Økologisk økonomi

Endring

 JANNIKE ØSTERVOLD

Endringer er noe vi alle blir utsatt for enten vi vil eller ikke. Noen ganger kan vi påvirke utfallet, andre ganger skyldes det omstendigheter vi ikke kan gjøre noe med. Sikkert er det i hvert fall at nåværende forbruksvekst og rovdrift på naturressurser ikke kan fortsette. Noe må endres. Utfordringene kan synes lammende store, men Arne Øgaard minner oss i sin artikkel om at det kan bety mye hvilke valg hver og en av oss gjør i våre daglige liv. Reidun og Kjersti Gjengedal har gjort det til sin oppgave å vise fram de gode eksemplene i sin podcast Alternativ Økonomi.

Viktig er det også hva politikere og lovgivere beslutter. Naja Amanda Lynge Møretrø var til stede på FNs klimaforhandlinger i Glasgow i november 2021 og forteller om sine inntrykk derfra.

Hvordan går det med en virksomhet når gründergenerasjonen skal erstattes? Vi har med oss to kundeeksempler fra generasjonsskifte på økologiske gårder. Fokhol, som er organisert som en stiftelse, og Bergsmyrene gård, der sønnen på gården etter hvert skal ta over driften og foreløpig

arbeider side om side med sine foreldre.

Nye forretningsmodeller med mer gjenbruk og resirkulering av ressurser er eksempel på den typen endringer samfunnet trenger. Ida Oppen skriver om møbler og bærekraft, og her er det mye å hente, spesielt for bedrifter.

Oppfølging fra forrige nummer, med tema «Mangfold»: En leser har gitt oss påpakning for at vi manglet noe om biologisk mangfold. Vi tar gjerne imot artikler om dette viktige temaet. Andrew Mc Million skriver i dette nummeret om hvordan han håper å kunne videreføre arbeidet med å ivareta det biologiske mangfoldet til tross for endringer i sin livssituasjon. Vi har også tatt med en artikkel om «Mangfold i bedriftene» av Knut Øye Brandsås.

Til slutt – tusen takk for alle bidrag som er kommet inn til å støtte fortsatt utgivelse av bladet og for hyggelige hilsener sammen med innbeta-lingene. Jeg forsikrer at alle meldinger blir lest, og varme tanker sendes tilbake.

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,4 milliarder kroner. Det er 18 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 2/2022

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis av

Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon

Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no

Layout

Martin Helbo – martinhelbo.com

Opplag

3 750

Bladet utgis 4 ganger i året.
Neste gang september 2022.

Frist

Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 2. august 2022

Tema neste nummer

Mot fremtiden

Trykk

Papirutgaven av Pengevirke produseres av Døigen AS på svanemerket trykkeri i Norge. Papiret er godkjent for Svanemerket, EU-Ecolabel og det er både FSC-sertifisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001. Trykkes i LED/UV-teknologi som er bedre for miljøet og er energibesparende.

Forside

De nye driftsansvarlige på Fokhol Gård, med barn. Foto: Regine Andersen. Se også artikkel på side 10.

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg er forfatterne selv ansvarlige for. De er dermed ikke nødvendigvis uttrykk for redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på Pengevirke

Pengevirke finnes både på papir og i elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.

For bestilling eller avbestilling av papirutgaven, send e-post til cultura@cultura.no.

Frivillig abonnementsavgift kan innbetales til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til #531405 (Pengevirke).

6

10

12

18

Innhold

Det meste må endres!	4
Rapport fra Glasgow	6
Møbler og bærekraft	8
Generasjonskifte på Fokhol gård	10
CYAN studio, et åpent arbeidslokale	12
Smånytt	14
Økt mangfold gir bedre økonomisk resultat	16
Krise på økologisk gård	18
Nytt fra Cultura	20
Lyden av en bedre verden	22
Ny giv i gårdslivet på Bergsmyrene	24
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Mariana Mazzucato	26
Nytt fra CulturaFlokk	28
Aktuelle bøker	29
Kommentar: Hvem bestemmer?	34

Det meste må endres!

✍ ARNE ØGAARD

Jeg ønsker meg en fredfull verden hvor ressursene er rettferdig fordelt. En verden hvor naturen ikke ødelegges av rovdrift og forsøpling, men har et stabilt klima og hvor arter og økosystemer ikke utryddes.

Å skrive en slik ingress kan føles like naivt som å sende ønskeliste til julenissen, men det finnes ikke noe alternativ. Vi kan ikke gjøre annet enn å arbeide for endringer på alle nivåer. Det finnes ingen enkeltendringer som kan ordne det hele. Det som kan være positivt sett fra én vinkel, kan fungere negativt fra en annen. Vi trenger derfor mer omfattende og helhetlige analyser. Det vil være en grunnleggende endring om politikere og andre slutter å påstå at det finnes enkle løsninger, og at de har full kontroll.

TEKNOLOGI

Teknologioptimismen preger det norske nyhetsbildet, og det skjer mye bra når det gjelder utvikling av resneteknologi, resirkulering og energisparing. Men den storstilte elektrifiseringen setter stort press på naturområder som inneholder kobber og andre metaller, som brukes i batterier og elektronikk. Et spørsmål er om rike land som Norge legger beslag på en uforholdsmessig stor del av slike ressurser. Hvis vi skal fortsette en livsstil med økende energiforbruk, er det også et stort spørsmål hvordan vi kan få nok elektrisitet uten en storstilte utbygging av atomkraftverk. Men også her er det spørsmål om naturødeleggelser ved både utvinning og lagring av de radioaktive råstoffene. Utbyggingen av vindmøller i Norge har allerede medført en omfattende debatt om både plassering og hvem som skal stå for utbyggingen. Et mindre diskutert spørsmål er hva vi skal gjøre med utslitte vindturbinblader.

Det samme spørsmålet gjelder utslitte solceller. De omtales ofte som om de skulle eksistere evig.

Sett fra ett perspektiv er det nødvendig å stoppe all oljeleting. Men det kravet vil ikke være realistisk så lenge norske politikere trenger oljeinntektene for å finansiere sine løfter. Et ubesvart spørsmål er også hvordan vi uten olje skal skaffe asfalt til alle elbilene. Uten olje kan vi heller ikke fremstille plast. Vi vil ikke ha plast i havet, men vi vil fortsatt trenge plastrør til vannledninger. I mitt nærområde legges det nå mange kilometer med tykke plastrør, som skal sikre vannforsyningen i de neste hundre årene.

FORBRUKET MÅ NED

Vi har en livsstil i Norge som gjør at vi trenger rundt tre jordkloder for å dekke det vi trenger av ressurser. En helt grunnleggende endring er at vi må lære oss å leve et bedre liv med et betydelig lavere forbruk. Å skru av lyset i et rom betyr lite for vår private strømregning, men hvis alle gjør det, betyr det mye for den totale energibruken i samfunnet. Myndighetene kan selvsagt innføre bilfrie søndager og andre påbud og avgifter, men det at vi alle gjør vår innsats kan være like viktig i den store sammenhengen, enten det gjelder mindre innkjøp av nye klær, kjøttfrie dager, kortreiste ferier osv. Verden er full av gode råd for en mer bærekraftig livsstil. Desto flere som gjør det sammen, desto bedre virker det. En viktig endring kan bli at dette kan være et mål for foreninger, nabolag og på ulike sammenkomster. På den måten blir ikke forbruksreduksjon noe privat, men noe sosialt. I Landås ved Bergen er de alt i gang, og de er ikke de eneste.

LØNN

I et samfunn hvor forbruket må ned er det merkelig at selv de som tjener mye

er opptatt av å tjene mer. På 1980-tallet grep politikerne sterkere inn i det økonomiske livet ved blant annet å innføre lønns- og prisstopp. Hva med lønnsstopp for alle med årsinntekt over 800 000? Det kunne være første skritt på veien mot maksimallønn i landet. Det vil selvsagt også innebære at det måtte innføres en maksimal avkastning til ulike investorer. For mange vil en slik tanke virke absurd i dagens situasjon, men den blir logisk den dagen vi innser at vi er en global overklasse som driver rovdrift på selve livsgrunnlaget. En slik erkjennelse krever også en total endring i hvordan vi tenker om penger, lønn og arbeid. Et aktuelt spørsmål er hva som skal gjøres med bedriftens overskudd hvis det ikke skal brukes til lønnsøkninger og avkastning. Hvis vi ser oss rundt i verden, er det svært mange områder som mangler penger. En viktig endring vil være å finne ut hvordan vi bedre kan fordele og styre pengestrømmen til glede for det globale fellesskapet og fremtidens generasjoner.

PENGER

- Vi trenger et endret syn på hva penger er. I dag har jeg inntrykk av at mange anser penger som en belønning for at de har vært flinke eller heldige. Men vi kan også betrakte penger som samfunnets uforløste skaperkraft og at det dermed følger et ansvar med det å bruke penger. Alle som har penger, kan få noe til å skje. Det kan være å holde liv i den lille butikken på hjørnet, i en lokal økologisk gård eller firmaet som omsetter klær som er produsert miljøvennlig og med rettferdige lønninger. Det kan også være å støtte konstruktive prosjekter i den fattige delen av verden, for eksempel via Utviklingsfondet. Men mange velger å støtte de som har mye penger fra før ved å kjøpe det billigste. Det ser vi gjennom at de rike blir stadig rikere. De store firmaene har mest res-

surser til å effektivisere, de kan presse underleverandørene og dermed tilby de billigste produktene. De kan bruke sin makt til både sin og vår fordel, men det går ofte ut over noen andre. Er det slik vi vil ha det, eller er det mulig å desentralisere den økonomiske makten? Det vil være grunnlag for økonomisk utjevning både lokalt og globalt.

ARBEID

Politikerne prioriterer ofte å opprettholde arbeidsplasser fremfor nødvendige miljøtiltak. Fremtiden krever derfor at vi organiserer arbeidet på nye måter. Vi trenger også en ny bevissthet om hva det vil si å arbeide. I dag er det mange som tror at de arbeider for å få lønn. På en måte er det selvsagt riktig, men egentlig arbeider vi for å dekke andre menneskers behov. Det er det som gjør et arbeid meningsfullt, det at vi har en opplevelse av å gjøre en viktig innsats for fellesskapet. I den grad vi begynner å velge arbeid ut fra det som er mest meningsfullt, og ikke tilbyr oss til den som byr mest for vårt hode eller kropp på et arbeidsmarked, vil vi få et mer tilfredsstillende liv og ikke være så avhengige av den ytre statusen som følger med høy lønn og prangende forbruk.

VERDIER

Et lavere forbruk kan gi et bedre liv. Hvis vi blir mindre opptatt av ting og miljøbelastende opplevelser, kan vi få bedre tid til å tenke over hva som er vesentlig i livet. Vi kan fordype oss i spørsmål om hvorfor vi er her på jorda, og om det kan være en mening med det hele. En materialistisk livstil kan være en konsekvens av et materialistisk livssyn. En utvidet virkelighetsoppfatning kan gi grunnlag for nødvendige endringer.

Rapport fra Glasgow

✍ NAJA AMANDA LYNGE MØRETRØ, LEDER I UNGDOMSORGANISASJONEN CHANGEMAKER

I november 2021 deltok jeg som observatør på FNs klimaforhandlinger i Glasgow. Det er sjelden jeg har følt meg så tett på sentrum av verdens viktigste begivenheter, men samtidig så liten og ubetydelig. Jeg vil gjerne fortelle litt om den opplevelsen jeg hadde som representant for en ungdomsorganisasjon og som observatør.

På COP26 i Glasgow møttes alle verdens land i to uker for å løse den globale klimakrise i fellesskap. For 26. gang skulle de løse det alle kaller "vår tids største krise".

Som ungdomsorganisasjon reiser vi ned med en hensikt og et håp om å påvirke ting i riktig retning. Vi forbereder oss gjennom å lese oss opp på klimaavtalene i FN-systemet, om hvordan forhandlingene foregår og gjennom skoleringer sammen med andre sivilsamfunnsorganisasjoner. Likevel er det slik at man må være der for virkelig å forstå hvordan det fungerer. Ikke minst for å forstå hvordan man skal navigere rundt i den store arenaen og velge mellom møter og arrangementer. Hva er det viktigste å være med på til ethvert

tidspunkt? Burde vi prioritere media eller møter? Vi er jo tross alt bare mennesker, som kun kan få med seg en viss mengde informasjon om gangen.

Og det er mildt sagt mye som skjer på en gang. Klimaforhandlingene har utviklet seg til å bli det man kan kalle en slags festival. Samtidig som det foregår ørten ulike forhandlinger, finnes det mange titalls stands, som land og bedrifter har satt opp. Disse har events, panelsamtaler, lanseringer av diverse initiativer og promotering av egen klimainnsats. Det er også mengder av media som følger etter viktige politikere og statsledere, som går fra møte til møte.

ET BETENT TEMA

Folk, organisasjoner og bedrifter har som observatører mange ulike grunner til å delta. Mange er der for festivaldelen og møteplassene det skaper, og mange er der for å følge og påvirke selve forhandlingene. Vi er der primært på grunn av sistnevnte.

Changemaker har gjennom mange år fulgt de forhandlingene som handler om tap og skade, de ødeleggelsene som allerede har skjedd og skjer på grunn av klimaendringene. Dette er et betent tema, der utviklingsland og utviklede

Changemaker har gjennom mange år fulgt de forhandlingene som handler om tap og skade, de ødeleggelsene som allerede har skjedd og skjer på grunn av klimaendringene. Dette er et betent tema, der utviklingsland og utviklede land står i sterk motsetning til hverandre.

land står i sterk motsetning til hverandre. Utviklingsland og små øystater peker på de enorme konsekvensene klimaendringene har for dem, og mener rike land må ta ansvar for de ødeleggelsene de har mesteparten av ansvaret for. De rike landene mener på sin side at klimakrisa må løses i fellesskap, og at det ikke kan være snakk om kompensasjon eller en så sterk ansvarsfordeling. Changemaker, sammen med det norske og det internasjonale sivilsamfunnet, stiller seg i stor grad sammen med utviklingslandene. Flere land pekte på hvordan krisene henger sammen. Det er svært krevende, og kanskje til og med umulig, å håndtere fattigdom, gjeldskrise, koronakrise og klimaødeleggelser samtidig som man skal få til et langsiktig grønt skifte.

MANGLENDE NORSK ANSVAR

Norge er et av landene som har tjent seg svært rike på fossile brensler. De stiller seg i rekka med land som i våre øyne ikke tar på alvor det ansvaret det fører med seg. Og det er stort sett det vi minner norske politikere og forhandlere på når vi møter dem for å prøve å påvirke dem i den retningen vi ønsker. Det innebærer flere utfordringer. Dersom vi skal ha reell påvirkningskraft, må vi for det første ha god kunnskap om hvor forhandlingene står. Det er mulig å forberede seg godt, men likevel er det mye som kommer opp under møtene. Da må man hele tiden være på alerten. Dersom vi ikke har konkrete og relevante innspill, er det ikke store muligheter for reell påvirkning. For det andre gjelder det å finne ut av hvor forhandlingsrommet ligger. Norge og alle andre land kommer med et mandat hjemmefra. Likevel er det under møtet at selve forhandlingene skjer, og det er derfor også der vi finner ut av hvor det går an å bevege på posisjonene i møte med andre land. For å være involvert i dette jobber vi sammen med sivilsamfunnsorganisasjoner fra andre land, og får intel fra forhandlingsrommet om hva Norge sier, også i de møtene vi ikke får komme inn på. Det er altså mange tråder å holde i, og man må holde tunga rett i munnen.

HAR FORHANDLINGENE NOEN MENING?

Noe som virkelig satte spor i meg etter COP26 i Glasgow, var den store kontrasten mellom det å være inne på forhandlingene og det å være ute å demonstrere. Jeg gjorde begge deler. Særlig den andre uka. Utenfor ropte vi sammen med tusenvis om hvor urettferdig klimaendringene er, og at det

Naja Amanda Lynge Møretro (25) er leder i ungdomsorganisasjonen Changemaker. Changemaker har som mål å gjøre verden mer rettferdig gjennom ungt engasjement i global politikk, og driver med politisk påvirkning, kampanjer og aktivisme. Naja har deltatt på FNs klimaforhandlinger som observatør to ganger, på COP25 i Madrid i 2019 og på COP26 i Glasgow i 2021.

går utover ekte mennesker som vi stod ved siden av. Det var utrolig sterkt. Da følte det voldsomt meningsløst å gå inn i forhandlingsrommet etterpå for å forhandle om komma og småord. Hvilken handling kan det føre til uansett? Hvor mange år har ikke politikerne snakket store ord og kommet med lovnader uten at utslippene har gått ned?

Så sitter vi igjen med enda en avtale etter et klimatoppmøte: *The Glasgow Climate Pact*. Den inneholder mange enigheter og kompromisser om hvordan klimakrisa skal løses fremover. Men så er det slik at klimakrisa ikke løses på de to ukene på klimatoppmøtet, men i de 50 andre ukene i året. Vil dette 26. møtet skape reell endring? Eller må vi nøye oss med tanken på at det kanskje hadde vært verre dersom klimatoppmøtene ikke eksisterte? Det er vanskelig å si.

Selv om det er disse følelsene og spørsmålene jeg sitter igjen med etter slike møter, så tror jeg likevel det er riktig sted å være dersom man ønsker å påvirke. Det vil si, at jeg mener vi må gjøre mange ting på en gang, og at en av måtene er å prøve å påvirke det globale samarbeidet gjennom disse klimatoppmøtene. Klarer vi å ta med inspirasjonen vi får fra det folkelige engasjementet på utsiden, kan vi bidra bedre på innsiden. Det kan vi i hvert fall håpe på.

Møbler og bærekraft

Hvordan ser en miljøvennlig og ressurseffektiv arbeidsplass ut?

✍ IDA OPPEN, MASTERSTUDENT VED NMBU

Den populære TV-serien Sløsesjokket, som gikk på NRK i begynnelsen av 2021, gjorde nok at mange fikk øynene opp for det absurde overforbruket vårt samfunn legger opp til. Med Christian Strand som programleder ble vi vist hvordan ulike produktgrupper som elektronikk, klær og møbler blir produsert i et høyt tempo og kastet like fort, uten at deres fulle brukspotensial har blitt utnyttet. Her er det stort potensial for å minske unødvendig ressursbruk, særlig om store og mellomstore aktører legger om praksisen sin. De som har mest og bruker mest, kan få til store besparelser for både bedrift og miljø. Også mindre selskaper kan gjøre kloke valg for å minske sitt klimaavtrykk. Mange bekker små blir, som uttrykket sier, til

en stor elv. I vårt tilfelle blir det kastet 140 000 tonn møbler til en verdi av 400-500 millioner i Norge hvert år.

Å MØTE SEG SELV I DØREN

Det er nok sjelden et førstevalg for beslutningstakere i næringsliv og det offentlige å kaste fullt brukbare møbler. Ved endrede behov, sammenslåinger og flytteprosesser kan likevel gjennomtenkt avhending av de gamle møblene komme litt i andre rekke. Det er lettvinnt å kjøpe nytt. Har en hastverk og ikke vet hvem en skal kontakte, kan det føles enklest og billigst å kaste de uønskede stolene i en innleid container for blandet avfall.

MØBLER MED FLERE LIV

Trenger møblene å ende på gjenvin-

ningsstasjonen? Det finnes mange aktører som kan kontaktes. På Østlandet har vi for eksempel MøbelMeglerne, Movement, Kontormøbelkjempen og Secundo for å nevne noen. Vi har kjøpt og solgt brukt som privatpersoner i mange år. Er det ikke på tide at denne vanen kommer til næringslivet også? Møbel- og bruktmarkedsaktørene kan fortelle om en treg, men merkbart holdningsendring hos næringslivet. Gradvis har det blitt mer akseptabelt å kjøpe inn brukte møbler, hvitevarer og elektronikk også til arbeidsplassen.

Men la oss ikke forhaste oss, for trenger bedriften din egentlig å bytte ut møblene i det hele tatt? Ofte skal det ikke mer til enn en rens, omtrekking eller oppussing for at gamle møbler

Cultura Bank satser på gjenbruk av kontormøbler. Bankens møterom er møblert med bord og stoler som har hatt et tidligere liv i en annen bank.

Ida Oppen. Foto: Kine Øynes

skal bli vel så bra som nye. Ikke trenger det bli dyrere enn å kjøpe nytt heller. Da Hurum, Røyken og Asker ble slått sammen til en kommune, sparte de 16 millioner kroner, 90 tonn avfall og 234 tonn CO₂-ekvivalenter på å bruke kontormøbler om igjen istedenfor å kjøpe nytt. Redesign, utskifting av deler, male og bygge om ble prioritert.

Glomma Industrier på Årnes er et eksempel på en bedrift med over 60 års erfaring med reparasjon av møbler. De trekker om og skifter deler på møbler for store og små bedrifter. Blant annet har de trukket om og reparert alle setene på Oslos trikker da de trengte en overhaling. Flere møbelprodusenter tilbyr reservedeler og utskiftbare trekk for møblene sine, til og med flere år etter at en modell har gått ut av produksjon.

Avveiningen mellom å kjøpe nytt, reparere eller redesigne er i bunn og grunn et regnskap om hvor stor vekt vi skal tillegge miljøbesparelser. Hvis ønsket til bedriften er å ha et så lavt klimaavtrykk som mulig, vil det så å si alltid lønne seg å velge reparasjon hos en lokal bedrift fremfor å kjøpe nytt. Dette er fordi utslippene knyttet til reparasjonsprosessen, inkludert transport, med få unntak utgjør en mye mindre andel enn utslipp fra råvareuttak og produksjon av nye møbler.

LEIE FREMFOR Å EIE?

Kanskje trenger ikke bedriften din eie innredningen i det hele tatt? Er det én ting koronapandemien har lært oss, så er det at store omveltninger kan skje, og fort. Ordene Teams-møte, hjemmekontor og hybridarbeidsplass har ikke like mye brukt for to år siden. Behovet for fleksibilitet, og erkennelsen av at mange kontorbygg ofte kan stå halvtomme, har begynt å synke inn, både hos utleiende og leietakere.

Her er det store muligheter for å

tenke nye løsninger, og tilbudene begynner å komme. Den finske møbelprodusenten Martela har et tilbud de kaller «arbeidsplassen som en tjeneste». Det er i praksis et abonnement på kontorinnredning. Først kartlegges behovene og bruken hos kunden, for så å lage en innredningsløsning som supplerer bedriftens egne møbler. Selskapet Lindbak har også lignende løsninger. Fleksibiliteten i slike innredningsabonnement gjør at møbler som blir lite brukt kan tas ut av abonnementet eller byttes mot noe annet. Gjennom årlige undersøkelser hos de ansatte kan man få innsyn i hva som fungerer og hva som ikke gjør det, slik at kontoret kan tilpasses det reelle behovet. Som miljøbevisst innkjøper må en imidlertid være obs på at det ikke nødvendigvis trenger å være mer miljøvennlig å leie fremfor å eie møbler. Det kommer helt an på hvor møblene havner etter at første bruker er ferdig med dem. Dette bør du forhøre deg om som mulig kunde.

TOMME BYGG-SYNDROMET

I gjennomsnitt står kontorlokaler verden over tomme mer enn en tredjedel av arbeidssdagen. Ved å måle den faktiske bruken av kontorlokalene, kan det være store muligheter for å få ned arealbruken uten at produktiviteten eller trivselen lider av den grunn. Bygg- og eiendomsbransjen kalles ofte for 40%

-næringen. 40% av energibruken, 40% av materialressursene og 40% av de globale klimagassutslippene tillegges denne sektoren. Klimagassutslippene som kommer fra oppvarming av bygg står for en betydelig sum også i Norge, selv om vår strøm hovedsakelig kommer fra vannkraft. Et utmerket miljøtiltak for bedrifter er med andre ord å ikke sitte på større arealer enn de strengt tatt trenger!

Kontorhoteller, co-working, shared space og flex office er ord som har dukket opp på utleiemarkedet de seneste årene. Disse konseptene går ut på at leietakerne kan betale en fast pris per ansatt ved å dele på fellestjenester med andre bedrifter i større eller mindre grad. En vann-vinn-vinn-situasjon kan muligens oppnås: Utleieren har incentiver til å optimalisere bruken av lokalene og fremme gode arbeidsforhold for leietakerne sine, slik at de fortsetter leieforholdet. Om begge parter legger vekt på å gjenbruke møbler og å reparere fremfor å kjøpe nytt, kan det også legges til rette for svært effektiv ressursbruk.

Jeg tror mange innkjøpere og ledere kan undervurdere hvor stor påvirkning det kan ha å stille spørsmål om bærekraft og miljø under sine innkjøpsprosesser og valg av løsninger. Miljø blir i større og større grad et viktig konkurransefortrinn. Som representanter for våre arbeidsplasser har vi større økonomiske muskler enn som enkeltpersoner, og har større muligheter til å sette krav. Det kan være vel verdt å diskutere hvilke grep som kan gi arbeidsplassen en miljøvennlig areal- og møbelbruk som kan tåle økt behov for fleksibilitet.

Ida Oppen skriver masteroppgave om hvordan ulike bedriftsmodeller potensielt kan føre til større grad av ombruk og forlenget levetid for møbler.

Gårdstunet på Fokhol gård. Foto: Regine Andersen

Generasjonskifte på Fokhol gård

✍ RIKE PAPENHAGEN (DE NYE DRIFTSANSVARLIGE) OG REGINE ANDERSEN (MEDLEM I STIFTELSENS STYRE)

Den allmenntilgjengelige Stiftelsen Fokhol Gård overtok eiendommen Fokhol fra Stange kommune i 1990 etter mer enn 100 år i kommunens eie. Kjøpet ble muliggjort gjennom et felles løft av mennesker og ideelle institusjoner i inn- og utland, som ønsket å støtte utprøving av nye rettslige og sosiale former som grunnlag for biodynamisk drift i Norge. Fra 1. februar i år er en ny gruppe med syv unge bønder i gang med å forme gården inn i framtiden i samarbeid med stiftelsens styre.

INITIATIVETS OPPRINNELSE OG UTVIKLING

Formålet for Stiftelsen Fokhol Gård er biodynamisk drift, forsøks- og utviklingsarbeid og pedagogisk virksomhet. Initiativtakerne valgte stiftelse som eierform fordi den sikrer kontinuitet i arbeidet med å nå målene – på tvers av generasjonskifter.

Stiftelsen eier all jord og alle bygninger, maskiner og redskaper, og alle husdyr. En eierform uten private eierinteresser og arverett sikrer et likeverdig rettslig forhold til eiendommen for de som i fellesskap påtar seg ansvar for drift og øvrig virksomhet.

Arbeidet med å forberede et gårdsprosjekt med stiftelse som eierform startet med en initiativkrets i Mjøsområdet i 1985. Muligheter for finansiering av et gårds kjøp ble utredet, og forhandlinger med Stange kommune om kjøp av eiendommen Fokhol Gård ble innledet. Initiativkretsen registrerte stiftelsen som juridisk enhet og etablerte det

første styret i 1989. Det første forpakterlaget utgikk fra initiativkretsen i 1990 da kjøpsavtalen var undertegnet.

Den rettslige formen med driftsansvarlige som forpaktet gården, er nå avløst av en avtale om delegering av ansvar til de som skal drive gården, organisert som et ansvarlig selskap (ANS). Styret har det formelle ansvaret for stiftelsens virksomhet og økonomi.

Fokhol Gård skal være et sted for faglig kunnskapsutvikling og -deling, og for dialog mellom jordbruket og samfunnet – et møtested i vid forstand. Mye er fortsatt ugjort, og mange muligheter venter på å bli realisert.

GENERASJONSSKIFTE

Fokhol Gård har vært drevet av fire pionerer gjennom flere tiår: Sigune Ingvaldsen, Morten Ingvaldsen, Inger Ivarrud og Rune Myrseth. I 2015 gikk Sigune og Morten ut av forpakterlaget og styret og ble kårfolk på gården. Nå er også Inger og Rune blitt pensjonis-

ter. En gruppe på syv personer har tatt over driften som et ANS. De syv har til sammen omfattende utdanning og erfaring innen biodynamisk og økologisk jordbruk, pedagogikk, kommunikasjon, eurytmi og mekanikk. De har også med seg fire barn som vil skape liv og røre på gården.

Prosessen fram til generasjonsskiftet ble påbegynt flere år tidligere. Det ble annonsert etter nye forpaktere, men først da tidligere praktikanter og medarbeidere ble kontaktet, kom det fart i sakene. Høsten 2020 fant en gruppe sammen som ville vurdere muligheten. De hadde alle tilhold ulike steder i Tyskland, hadde regelmessige møter, og etter hvert også med representanter for styret i stiftelsen.

Etter en tid ble det inngått en intensjonsavtale om overtagelse av et helhetlig driftsansvar. På grunnlag av denne ble den endelige avtalen utformet i fellesskap, men ikke undertegnet før gruppen hadde vært på besøk på Fokhol Gård sommeren 2021. Først da kunne hver enkelt og en samlet gruppe ta en beslutning. Noen falt fra og nye kom til. I desember 2021 ble den endeli-

Det spirer og gror på Fokhol gård. Anne Dirsch håndter de skjøre spirene med lett hånd. Foto: Fokhol Bærekraftig Gård

ge avtalen undertegnet. Det ble inngått kåravtale med de siste to forpakterne, og overgangen kunne forberedes og gjennomføres 1. februar i år.

5. februar kunne styret for Stiftelsen Fokhol Gård takke tidligere forpaktere for den store innsatsen med å bygge opp og drive gården og ønske den nye gruppen velkommen til Fokhol.

FRAMTIDSUTSIKTER

De nye bøndene tar fatt på driften av Fokhol Gård i en tid da jord og mat står høyt på den politiske dagsorden. Gjennom stiftelsesformen er det blitt mulig for dem å gå inn i driften av en biodynamisk storgård og lede utviklingen av et bærekraftig og fremtidsrettet landbruk på gården. Dette er en mulighet de fleste av dem ellers ikke ville hatt, fordi de ikke har tilgang til jord eller kapital til å kjøpe seg inn i jordbruket. Stiftelsesformen har gjort det mulig for unge, motiverte og kompetente mennesker å gå inn i et slikt viktig arbeid. På Fokhol vil gruppen videreføre gårdens virksomhet med korn-, grønnsaks- og melkeproduksjon, og driften av et gjestehus for bevertning, overnatting og seminarer.

Men gruppen har også visjoner for framtiden. Dyrevelferd står høyt på agendaen. De har videreført arbeidet med å utvikle et løsdriftsfjøs for melkeku tilpasset behovene for artstilpasset dyrehold. Prosjektet er ganske utfordrende, ikke minst økonomisk. Gruppen ønsker også å fremme biologisk mangfold på gården ved å plante hekker, anlegge dammer og bruke mange ulike plantekulturer. For gruppen er det viktig at arbeidet er bærekraftig også for dem personlig. Landbruk handler mye om idealisme, og gruppen ønsker å finne fram til systemer som skaper større sosial trygghet for dem som vier livet sitt til landbruk. Fokhol Gård går en spennende framtid i møte!

fokhol.no

De nye driftsansvarlige på Fokhol Gård, med barn. Bak fra venstre Anne Dirsch, Jesse O'Brien med Emil, Klara Linde, Luise Malur, Lea Hansen med Jonna. Foran: Rike Papenhagen med Ole og Heiner Hansen med Mats.

CYAN studio, et åpent arbeidslokale

✍️ STIG WESTON

CYAN studio er i utgangspunktet et enkelt arbeidslokale for fotografer i Oslo. Organisert som et samvirkelag fikk gründerne Stig Marlon Weston og Jorunn Sjølli oppstartslån i Cultura Bank for å drifte et billig fotostudio, som kunne hjelpe selvstendige frilansere til å komme i gang i en vanskelig bransje. Nå er 25-årsjubileet under planlegging, og for en organisasjon som bare skulle være et tilgjengelig rom med hvite vegger er det mye å feire. Studioet har vokst til å drive både studiorom, et galleriprogram, åpent analogt mørkerom og en hel mengde aktiviteter, som alle er rettet mot å spre engasjement og interesse for fotografi. Parallelt med at CYAN har hjulpet fotografer til å gjøre jobben sin har studioet organisert over 200 utstillinger, 8 år med stipendutdelinger, 3 nasjonale portfoliovisninger og utallige kurs og workshops.

Fotokunstner Kristinn Gudlaugsson og Vladimir Longauer i dyp diskusjon under fotografenes eget juryingmøte på CYAN stipendutstilling 2015.

CYAN – ET MULIGHETSROM

«Interessen for fotografi som personlig uttrykksform har vokst enormt i Norge i løpet av denne tida», smiler Stig Marlon Weston, fotografen som har vært med siden starten av CYAN studio.

«Som en som virkelig er oppslukt av mediet har det vært gøy å være med og bidra til denne oppturen. Gjennom å tilby et åpent og lett tilgjengelig arbeidslokale kan CYAN både bistå fotografer med å få laget og vist bildene sine og gi publikum en mulighet til å oppleve en kunstform som inneholder et mye større spenn enn mange forventer. CYAN studio er tilgjengelig for fotografer som driver med alt fra firmafoto og familiebilder til klassisk stilleben og eksperimenterende fotokunst. På samme måte har galleriprogrammet en målsetting om å presentere et variert utvalg av uttrykk og temaer, der neste utstilling like gjerne kan vise dokumentarfotografi som abstrakt prosessbasert fotokunst.

Da CYAN ble stiftet, var idéen kun å starte et kollektivt studio. Men ved å organisere seg etter samvirkelagsmo-

dellen ble det gjort et bevisst valg om at driften skulle fokusere på service og ytelse i stedet for inntjening. Cultura Bank likte den utradisjonelle tilnærmingen og ønsket om å skape et fellesskap mellom brukerne av lokalet, og det ble bevilget lån som sikret depositum for leie og første runde med oppussing. Fotostudioet ble raskt et arbeidslokale med mange anvendelsesmuligheter, så lenge det bidro til interesse for fotografi.»

PUBLIKUM TAR ANSVAR

«Flere runder med frivillige og fotografer har vært innom, og målsettingen om å lage arrangement som inkluderer og engasjerer både kommersielle, kunstnere og et fotointeressert publikum har blitt stadig mer spisset. Vi har funnet ut at ved å involvere publikum og gi dem myndighet på en måte som faktisk betyr noe, så vil de også ta ansvar og sette seg bedre inn i kunstnerens arbeid mens de opplever utstillingen. Under vår serie med stipendutstillinger har vi gitt publikum oppgaven med å juryere hvilke fotografer som skal tildeles stipend, og på en jubileumsutstilling lot vi med stor suksess besøkende re-kuratore vår installasjon mens den hang oppe i galleriet. Når publikums meninger og valg gjør en tydelig og synlig forskjell, så tar de oppgaven på alvor.

Vi vil viske ut grensene mellom det å være tilskuer og det å være deltaker så folk kan engasjeres inn i begge rollene og erfare en dypere forståelse av hvordan disse fungerer. Som deltakende fotograf på stipendutstillingen ble man jo også bedt om å juryere alle deltakerens verk satt opp mot ens eget bidrag. Og når man får lov til å flytte rundt på utstillingen eller ta kunsten ned fra veggene og erstatte den med andre verk, får man fullført tankerekker og valg forbundet med egne meninger og synspunkter på utstillingen.»

Under CYAN sin portfoliovisning får fotokunstnere en dag med personlige møter med kunstkritikere, gallerister og kuratorer, som om de alle er på en speeddate, der de ser på fotografenes portfolioer og diskuterer kunst. På bildet ser du fotokunstner Nicole Rafiki i møte med redaktør Lillian Reif fra Magasinet Kunst og Galleri Fineart.

MØTEPlass FOR FOTOGRAFER OG FORMIDLERE

Med målsetningen om å skape en møteplass der interessen for hverandres arbeid med fotografi kan vokse har CYAN i samarbeid med Henie Onstad Kunstsenter flere ganger også organisert en portfoliovisning for fotografer. Som en slags speed-dating mellom fotografer og formidlere av fotografi blir en rekke gallerister, kuratorer, redaktører og kritikere invitert til en samling der deltakende fotografer får korte møter med en og en av dem. Hvert møte fungerer som en rask portfoliovisning der fotografen presenterer sitt arbeid og kritikeren gir kritisk tilbakemelding og får forklart hva han/hun ser etter. Disse korte møtene har resultert i både konkrete utstillinger og samarbeidsprosjekter for enkelte fotografer, men først og fremst har de bidratt til et større samhold og enhet i en bransje som ellers kan oppleves som ganske oppdelt.

MANGE VIL LÆRE

«De siste årene har vi merket en økende interesse for analogt fotografi. CYAN har alltid hatt et mørkerom, men i 2019 fikk vi både støtte fra Sparebankstiftel-

sen, og vi fant et passende lokale for å bygge et større åpent mørkerom, som kan gi flere muligheten til å arbeide analogt. Etter utallige dugnadstimer fra en fantastisk gjeng med entusiaster skulle mørkerommet åpne i mars 2020, akkurat idet pandemien stengte alt ned. Men i løpet av året kunne vi likevel langsomt åpne opp for flere og flere brukere og fant ut at det faktisk var et heldig tidspunkt. Når det meste av annet kulturtilbud var stengt ned, hadde folk tid og mulighet til å oppdage en ny interesse. Vi tilbød kursing i små grupper, og så kunne man stå og arbeide alene og uforstyrret med egne bilder i et mørkerom når man var lei av hjemmekontor og skjermtid! Nå har vi 40 medlemmer, som kommer innom for å fremkalle filmer, kopiere bilder og utforske de fantastiske kunstneriske kvalitetene det håndlagde fotografiet har.»

NORDISK KUNSTNERUTVEKSLING

Etter å ha knyttet sammen fotografer i Oslo gjennom sitt utstillingsprogram, og fotografer i Norge gjennom stipendutstillinger og portfoliovisninger, er det nå mørkerommet som skal forsøke å knytte norske fotografer sammen med

andre fotografer i utlandet. Gjennom et samarbeid med åpne mørkerom i nabolandene organiserer CYAN en kunstnerutveksling med kunstneropphold ved de forskjellige mørkerommene. Første runde er testet ut i år, og fotograf Patrick Kuoppamäki fra mørkerommet i Helsinki har vært på arbeidsopphold i Oslo, mens Silvia De Giorgi fra Oslo reiste til Helsinki. Begge to fikk prøve seg på å arbeide i et nytt miljø og bli inspirert av å møte nye kollegaer og lære av hverandres teknikker. De neste årene skal denne typen utveksling åpnes opp for deltakelse fra fotografer i hele landet og utvides til resten av Norden.

Gjennom å skape et åpent arbeidslokale der behovene til brukerne står i fokus og nytten for fotomiljøet generelt alltid er med i vurderingen har CYAN skapt et mulighetsrom, som kan brukes av så mange flere enn de først så for seg.

Fotografene på CYAN og andre inviterte arrangerer jevnlig kurs innen forskjellige temaer som mørkeromsarbeid, studiofotografering og fototeori.

cyanstudio.no

✳ CYAN studio er kunde i Cultura Bank

Smånytt

Verdens beste nyheter

Media gir oss rikelige doser av nyheter om krig, vold, sult og nød. Positive nyheter får sjelden samme oppmerksomhet. Men det skjer faktisk også mye som er bra i verden, og det vil nettstedet «Verdens beste nyheter» formidle. Nettstedet er en informasjonskampanje for å få fram positive nyheter fra utviklingsland, som kan være med på å gi et mer nyansert bilde av utviklingen i verden – og som kan bidra til å skape håp for framtiden og motivere til handling.

Kampanjen er inspirert av den danske organisasjonen «Verdens Bedste Nyheder», og er utviklet i samarbeid med blant andre Changemaker Norge.

verdensbestenyheter.no

Velg dyrevennlig!

Dyrevernalliansen arbeider for å stoppe dyremishandling, og de oppfordrer til å velge mat, klær og kosmetikk som er produsert med best mulig dyrevelferd. Nå har de også lansert en ny ullguide, som skal gjøre det lettere å velge ull fra sauer som har hatt et godt liv. For at en merkevare skal få grønt lys i guiden, må de benytte en merkeordning til 100% av ullen sin.

Dyrevernalliansen har samlet informasjon om hvordan du kan leve mer dyrevennlig i fire produktguider: *Klær*, *Hygiene og kosmetikk*, *Kjøtt, egg og meieri* og *Vegetar og vegan*. Du finner dem samlet i en gratis-app, under navnet *Dyrevennlig*.

dyrevern.no/velg-dyrevennlig

Nytt fra Vegconomist

Visste du at det finnes et vegansk nettmagasin med nyheter om økonomi, produkter og hva som skjer av utvikling? Der kunne vi nettopp lese om en startup i England «Primeval Foods», som dyrker eksotisk kjøtt i laboratoriet og tilbyr løve, tiger og sebraekjøtt. De leverer i først omgang til restauranter med Michelin-stjerner, men har også tenkt seg inn i supermarkedene.

Dette er forvirrende. Laboratoriekjøtt kan vel ikke få blitt vegansk, men på den annen side har ingen dyr måttet bøte med livet for å produsere kjøttet. Så hvis du er veganer hovedsakelig av dyrevernhensyn, er laboratoriekjøtt kanskje greit. Spørsmålene flommer på. Blir det like godt som vanlig kjøtt? Får det samme næringsinnhold? Hvordan er miljøbelastningen av produksjonen? Hva koster det? Foreløpig vet vi ikke nok. Men hold øynene oppe, kanskje finner du en dag sebrabiff i ferskvaredisken.

Vil du ha mere nyheter fra vegconomist, så kan du abonnere på nyhetsbrevet deres.

vegconomist.com

Økologisk barnetøy hos Gåsungen

Gåsungen er en liten barnebutikk på Bislett i Oslo – og en nettbutikk – som tilbyr bærekraftige produkter til barn. Økologiske klær fra 0–8 år, leker i naturmaterialer, barnebøker og annet utstyr til småbarn. Her finner du også miljøvennlige alternativer til engangs hygieneprodukter for kvinner. For den håndarbeidsglade finnes blant annet ullfilt, materialpakkler til å lage Waldorfdukker og utstyr til nålefilting. Butikken har et stort utvalg i tøybleier og tilbehør, og det finnes en utførlig tøybleieguide på nettsiden deres med svar på det meste. Og om du ikke får svar på alt der, så er det også tøybleiekurs i butikken hver lørdag.

gasungen.no/pages/toybleie-info

Tips om deling

Et godt miljøtiltak er å låne eller leie istedenfor å eie, og det kommer stadig flere muligheter for dette.

Bærekraftige Liv på Landås har åpnet Tingotek. Tingoteket er hva det høres ut som – en lokal delingshub, der du kan låne ting og levere dem tilbake når du har brukt dem. Dette innebærer at du slipper å kjøpe ting du bare bruker av og til. For eksempel verktøy til oppussing, servise til en fest eller turutstyr. Du betaler kr 300 + MVA pr. halvår for å være medlem. Utover dette koster det ikke noe å låne ting, så lenge du leverer dem tilbake som avtalt. Låneperiode kan variere avhengig av hva slags ting du låner.

For deg som ikke bor i nærheten av Landås, kan vi anbefale appen Nabohjelp, en delingsapp, som er utviklet av OBOS. Den lar deg be om og tilby hjelp i nabolaget. Du behøver ikke å være medlem av OBOS for å bruke den.

Bor du i Trondheim, kan du låne verktøy gratis på bydelsbibliotekene, og i Oslo har flere avdelinger av Deichmanske bibliotek utlån av verktøy.

tingotek.no

nye.obos.no/nabohjelp

Ombruk er avfallsforebygging

Det er mye snakk om at det er viktig å kjøpe produkter som gir minst mulig miljøbelastning – og det er vel og bra. Men hvis du ønsker å leve mest mulig miljøvennlig og ha minst mulig avfall, så er ombruk et viktig tiltak. Den beste måten å forhindre avfall på er å unngå nykjøp – det reduserer klimautslippene og er bra for lommeboken.

Tekstilindustrien regnes som en av de mest forurensende i verden. Når det gjelder klær, er virkemidlene for å unngå eller utsette nykjøp reparasjon, redesign, bytte, leie, låne, arve og kjøpe brukt. Og hvis du likevel må kjøpe noe nytt, kjøp god kvalitet, så plagget kan vare lenge.

André Bjerke og støtte til Herba

Etter mange år med statlig støtte, må Biologisk-dynamisk forening nå klare seg uten. Foreningen trenger penger for å utgi tidskriftet Herba. Vilde Bjerke har støttet ved å gi foreningen 39 eksemplarer av boken «Om min far André Bjerke» (kr 368,-) og et sett med 15 CD-bokser hvor hun leser 17 av farens diktsamlinger (kr 2258,-). Porto vil komme i tillegg, men alt du betaler vil gå til Herba. Mer informasjon om produktene på www.vildebjerke.no. Bøker og dikt kan bestille fra biodynamisk@biodynamisk.no

Økt mangfold gir bedre økonomisk resultat

✍ KNUT ØYE BRANDSÅS

Gjennom flere forskningsprosjekter er det levnet liten tvil om at mange grupper er underrepresenterte eller diskriminerte i forskjellige hjørner av samfunnet, enten det gjelder styrerepresentasjon, hvem som får jobbtilbud eller rett og slett hvem som kommer seg inn på leiemarkedet for boliger. Det mange ikke har visst inntil nylig, er at diskriminering i arbeidslivet også gir utslag på den økonomiske yteevnen til bedrifter, ikke bare til samfunnet som helhet.

Mangfold er viktig av mange sosiale grunner, blant dem integrering, rettferdighet og ulike innfallsvinkler til forskjellige problemer, men den økonomiske vinningen av økt mangfold er kanskje ikke like kjent.

Den økonomiske motivasjonen for å unngå diskriminering i arbeidslivet har vært kjent lenge i den teoretiske delen av økonomifaget. Argumentasjonen går som følger: Dersom en hvilken som helst diskriminering skjer, vil man miste den mest kvalifiserte personen til nettopp denne jobben, og det økonomiske resultatet vil dermed ikke bli så godt som det kunne vært.

KVINNER UNDERREPRESENTERT I STYREVERV

For de fleste vil dette være svært intuitivt, men dersom man tar en titt på enkelte statistikker, kan man ganske raskt se at det er noe som skurrer i praksis. Et godt eksempel er kvinner. Av de som fullfører universitetsgrader i Norge, er omtrent 60 % kvinner, ifølge SSB. Likevel er kun rundt 20 % av styremedlemmene i norske aksjeselskaper kvinner, en svak oppgang fra 17 % i 2010.

Det er rimelig enkelt å argumentere for at dette ikke gir mening fra et sosialt eller rettferdighetsperspektiv. Få vil være enige i at en kvinne er mindre kunnskapsrik enn en mann basert på kjønn. Sansen for sosial rettferdighet er sterk i Norge, og forskjeller som nevnt over fører bare til et større skille mellom menn og andre grupper, noe som er svært uheldig og urettferdig når man har kjennskap til hva statistikken sier. I tillegg kan det være med på å fyre opp under fiendtlige holdninger mot kvinner – en annen negativ effekt av at de blir ufordelaktig behandlet i arbeidslivet.

ØKT MANGFOLD – BRA FOR BUNNLINJEN

Et annet – mindre åpenbart – poeng, er at større mangfold fører til bedre økonomisk resultat. De seneste årene har det kommet en god del empirisk forskning som underbygger denne påstanden. McKinsey har for eksempel funnet at de beste bedriftene på kjønns mangfold har over 20 % større sannsynlighet for å sitte igjen med en profitt som er høyere enn gjennomsnittet. Når det kommer til etnisk og

kulturelt mangfold, er det samme tallet godt over 30%. Det gir derfor ikke mening å begrense mangfold fra noe annet synspunkt enn et rent irrasjonelt diskrimineringshensyn. Styrer i selskaper rundt omkring i hele verden jobber etter et mantra om at det ikke er samfunns-hensyn som er deres primærfokus, men å sørge for avkastning til eierne av bedriften. Når vi vet at større mangfold fører til høyere økonomisk avkastning, finnes det ikke lenger argumenter for ikke å jobbe aktivt for mer mangfold i styrer og bedrifter.

Så hva er egentlig grunnene til at bedrifter fortsetter å ta valg som sørger for mindre mangfold, når man vet at økt mangfold leder til bedre resultater? Enkelte svar kan man finne i den grenen av økonomifaget som kalles atferdsøkonomi, det vil si som studerer empiri om hvordan mennesker *faktisk* oppfører seg, istedenfor å konstruere modeller ut ifra overforenklede antagelser om hvordan folk oppfører seg, slik tilnærmingen er i de fleste av de klassiske retningene av økonomifaget. Den nobelprisvinnende økonomen Daniel Kahneman er en av pionerene innenfor atferdsøkonomi,

og beskrev i sin prisvinnende bok *Thinking Fast and Slow* hvordan en slags skjevhet i vår tenking, det han kaller bias, påvirker oss ubevisst på mange områder i våre liv. Arbeidslivet er ikke noe unntak.

I en bedrift er det spesielt tre hovedtiltak som kan være med på å fjerne biaser for å øke mangfoldet: ved å sørge for opplæring av ansatte for å redusere personlige biaser, designe prosesser slik at man reduserer risikoen for at biaser kan påvirke beslutninger, og sørge for at prinsipper fra atferdsøkonomi blir bakt inn i forsøk på å øke mangfoldet.

HOVEDTILTAK – BEVISSTGJØRING

Til det første hovedtiltaket, er det viktig at folk blir bevisst at de svært ofte er påvirket av biaser. Bevisstgjøring generelt og spesielt, som like før man skal ha et intervju, er gode tiltak. Et annet tiltak er å la folk selv få føle hvordan det er å bli utsatt for andre folks biaser, mens et siste er å trene ansatte opp i å ha empati for den gruppen som er offer for biaser. I enkelte tilfeller kan det være så enkelt som å spørre seg selv: «Hvordan ville jeg følt meg i den andres sko?». Når

det kommer til det andre hovedtiltaket, kan det enkleste være å sørge for at en maskin velger de beste kandidatene. Det kan gjøres ved å sette bestemte kriterier for hva man ønsker at en ansatt skal være og kunne, og så la en algoritme ta seg av resten. En annen måte å fjerne biaser på er å la en person eller en gruppe fungere som djevelens advokat, for å forsøke å avsløre eventuelle biaser. Det siste hovedtiltaket understreker viktigheten av å framheve og framsnakke ansatte som bidrar positivt til mangfoldet, samt at disse meldingene bør komme fra autoritetspersoner.

Det er med andre ord mulig å få til økt mangfold i bedrifter uten at det går på bekostning av noe annet enn fordommer. Med de sosiale – og ikke minst økonomiske – fordelene som det medfører, kan man kanskje strekke seg så langt som å si at økt mangfold er uunngåelig. Hvis enkeltpersoner og bedrifter er bevisst urettferdighetene vi ser i dag, og evner å jobbe med sine egne biaser for å fjerne dem, ja, da er vi på god vei mot et rikere samfunn, både bokstavelig og billedlig talt. 💧

Krise på økologisk gård

✍ ANDREW MCMILLION, MEDLEM AV PLANTEFAGLIG UTVALG I KVANN, (KUNNSKAP OG VERN AV NYTTEPLANTER I NORGE)

I disse turbulente tider mister mange stabiliteten og fundamentet, som man tidligere tok for gitt. Folk mister familiemedlemmer og venner til sykdom og krig, folk mister ektefeller i skilsmisser og dermed ofte fast kontakt med barna og hjemmene sine. Dette er noe som også min familie har gjennomgått da min kone og jeg er blitt separert, og jeg har flyttet fra gården der vi har levd sammen i relativ harmoni de siste 12 årene.

Vi har bygget opp gården til et økosystem der alle kretsløp er ivaretatt og med spesielt fokus på reproduksjon. Som styremedlem i KVANN (Kunnskap og Vern av Nytteplanter i Norge), har jeg gjennom årene tatt vare på mange sorter av grønnsaker, urter, medisinske planter og andre nyttevekster på gården ved å ta sortsekte frø av dem. Vi har bygget et drivhus på 300 m² og en markedshage på 800 m², og satt opp et 2 m høyt viltgjerde rundt gården med tanke på å etablere en skogshage. Alt dette står nå i fare for å bli solgt, noe som jeg har skrevet om på bloggen www.mcmillion.no. Det er paradoksalt at vi de siste årene har fokusert på hvor-

dan vi skal bli bærekraftige og tilpasse oss klima og økologikrisen, men at vi nå har skapt vår egen krise, som gjør at vi risikerer å miste alt vi har jobbet for.

SØKER GÅRD FOR NYTT FRØ- OG ØKOLOGIPROSJEKT

Jeg har lenge sett på mikrohuskonseptet, og vi startet nesten en «mikrohus-økolandsby» på gården for et par år siden. Dessverre fant vi ut at det ikke var så enkelt å sette mikrohus på natur- og landbruksarealer, og prosjektet ble utsatt. Nå ser jeg etter både et mikrohus og den riktige gården i nærheten, der jeg kan etablere et nytt frø- og økologiprojekt. Jeg har gradvis gått mer og mer inn i rollen som lærer og holder regelmessig foredrag om økologi og frø for hagelag og skoler, noe jeg håper det blir mye mer av i årene som kommer. Dermed ser jeg også etter flere skoler og hagelag som jeg kan samarbeide med.

NETTVERK FOR BEVARING AV BIOLOGISK MANGFOLD

KVANN har et nettverk av besøksgårder, som gården vår har vært en del av fram-

til nå. Gården jeg eventuelt flytter til vil da få anledning til å bli en gård som også driver med frøreproduksjon og søker å ha et stabilt forhold til økosystemet i en tid der dette blir stadig viktigere. Den vil også kunne bli med i KVANNs nettverk av besøksgårder, som har blitt betraktelig utvidet med etableringen av Schübelers Nettverk, som kobler sammen gamle prestegårder fra hele landet. Schübelers Nettverk fokuserer på å ta vare på vårt biologiske mangfold gjennom bevaring av nytteplanter og dyrkingsmetoder av alle slags frukttrær, bærbusker, nøttetrær, flerårige grønnsaker, krydderplanter, stauder mfl.

Nettverket henter inspirasjon fra Fredrik Christian Schübeler (1815-1892), som var botaniker og professor ved Universitetet i Kristiania. Fra 1863 til sin død var han direktør ved Botanisk hage på Tøyen, og det var i denne perioden at han organiserte et nettverk av forsøkshager over hele Norge for å prøve ut nye nytteplanter. I motsetning til de fleste professorer mente Schübeler at forsøksdyrking av nytteplanter var den viktigste rollen til en botanisk hage.

Foto: Andrew McMillion

Foto: Andrew McMillion

Schübelers Nettverk ble offisielt lansert 10. juni 2021 med i alt 38 deltakere fra 25 prestegårder, hager og foreninger. I tillegg til hagene deltok Opplysningsvesenets fond, Det norske hageselskap, Norges sopp- og nyttevekstforbund og representanter for flere museumshager. KVANN fikk også 450 000 kroner fra Sparebankstiftelsen nylig til rehabilitering av- og kurs og aktiviteter i prestegårdshager.

Det paradoksalt at til og med vi som har brukt tiår på å forberede oss på kriser ved å dyrke i nær relasjon til økologien på gården, 'på et vis har mis-

tet denne koblingen. I de tiårene som kommer vil dette bli langt mer vanlig, og det vil lønne seg å tenke på hvordan vi skal håndtere kriser og tilpasse oss de endringene som kommer.

LOKALT TILPASSEDE FRØ GIR ØKOLOGISK MOTSTANDSDYKTIGHET

Å fokusere på å skape mer orden enn uorden i en verden som raskt kan gå av hengslene, har hjulpet meg å holde motet oppe. Jeg vil bidra der jeg kan for å motvirke den økologiske krisen verden nå går inn i ved å fortsette å skape mer økologisk motstandsdyktighet der jeg

kan. Jeg får mye støtte fra mitt nettverk av frøsamlere, permakulturerister og økolandsbyer i Norden og Europa. Det blir mer og mer avgjørende at de som jobber for økologisk harmoni rundt seg kobler seg sterkere opp mot hverandre og økosystemene de lever i. Jeg har troen på at jeg kommer til å utvide både mine koblinger til positive mennesker samt gårder og prosjekter der jeg kan bidra med min kunnskap og erfaring med å reproducere lokalt tilpassede frø og på den måte skape en tryggere verden, som jeg er en del av.

www.mcmillion.no

Foto: Andrew McMillion

Banksjefens hjørne

JANNIKE ØSTERVOLD

I mai i år var det 200 år siden den første sparebanken ble etablert i Norge. Sparebankene er for mange selve symbolet på noe som er trygt og samfunnsnyttig, en pålitelig

institusjon i lokalmiljøet.

Cultura Bank er den yngste av sparebankene, 25 år i år. Til forskjell fra de andre sparebankene er vi ingen lokalbank. Våre kunder har ikke en felles geografisk tilhørighet, men tilhører i stedet i større eller mindre grad et verdifellesskap. Jeg tenker likevel på Cultura banks kunder som en slags

virtuell landsby, en «transition town», der man har omsorg for hverandre og for miljøet.

Når Cultura Bank skal ansette nye medarbeidere, eller vi ser etter kandidater til styret, er det alltid en utfordring å finne kandidater som både har gode faglige kvalifikasjoner og et sterkt engasjement for verdigrunnlaget, samtidig som de kan tåle at jobben ikke alltid er like spennende. Som ansatt i Cultura Bank vil man oppleve at mange oppgaver er helt like som i andre banker – vi må rapportere til myndighetene, vi er pålagt å hente inn kundeerklæringer med spørsmål som kan synes nærgående om kundenes kontobruk – vi er underlagt de samme reguleringer og rapporteringskrav som alle andre

banker i Norge. Så hva er det som er så spesielt med Cultura Bank? Det spesielle er nettopp kundene og eierne våre – både de som betror oss sine penger som innskudd eller som egenkapital, og som har et bevisst ønske om at disse pengene skal skape noe positivt, og de som låner penger av Cultura til å finansiere de gode prosjektene som samfunnet vårt trenger framover. Det gir mening til vårt daglige arbeid, og slik kan vi sammen være med på å skape gode kretsløp. Jeg sender en stor takk til dere alle, innskytere, lånekunder og egenkapitalbeveiere, som gir meg og kollegene mine grunn til å glede oss til å gå på jobben.

Pass opp for svindel

Svindlerne tar stadig i bruk nye metoder, og man skal være oppmerksom for ikke å la seg lure.

Dersom du mottar sms, e-post eller blir oppringt med beskjed om at din BankID eller kort er sperret, eller at det har vært rare transaksjoner på din konto, vær oppmerksom på at dette kan være forsøk på svindel. Trykk aldri på lenker du mottar i epost eller SMS, før du er 100% sikker på at det er ekte.

Husk at bank, politi, offentlig instanser eller andre finansinstitusjoner aldri vil spørre deg om din kode, ditt passord til BankID eller din PIN-kode til betalingskort. Dette er personlig og skal ikke oppgis til noen.

Dersom du er det minste i tvil, ta kontakt direkte med banken på telefon 22 99 51 99. Kontakt også banken hvis du har ukjente/rare transaksjoner på kontoen din.

HAR DU BLITT UTSATT FOR SVINDEL?

Dersom du har blitt utsatt for svindel, er det viktig at du sperrer kort og/eller BankID så raskt som mulig. Dersom overføringen av pengene nettopp har skjedd, ta kontakt med banken, slik at vi kan forsøke å stanse transaksjonen. Videre er det viktig at du anmelder forholdet til politiet. På internett forsvinner spor fort, og det er derfor viktig å gjøre det med en gang.

For mer informasjon om hva du skal gjøre hvis du blir utsatt for svindel, se politiet sine nettsider.

www.politiet.no/rad/okonomisk-kriminalitet/nettsvindel

Nytt om tillitsvalgte

Cultura Banks øverste organ forstanderskapet (tilsvarer generalforsamling) har representanter for både egenkapitalbevisiere, kunder og ansatte, og ingen av gruppene har flertall alene. Forstanderskapets valgkomite innstiller kandidater til bankens styre. Forstanderskapet møtes to ganger i året. På vårmøtet godkjennes bankens årsoppgjør, og det foretas valg til styre og valgkomite.

På forstanderskapsmøtet 24.03.22 ble følgende valg gjennomført til styret (valgperiode 2 år):

- Maria Bjune ble gjenvalgt som styreleder
- Morten Johannessen ble gjenvalgt som nestleder
- Liv Anna Lindman (tidligere varamedlem) ble valgt som styremedlem
- Else Hovind Hendel ble valgt som styremedlem
- Maren Hersleth Holsen ble valgt som varamedlem

Liv Anna Lindman (34 år) er samfunnsøkonom og rådgiver i LO Norge. Hun har en mastergrad i miljøøkonomi fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), Ås. Hun driver birøkt i Follo og er tidligere kommunepolitiker for MDG i Ås. Da Liv Anna ble valgt som varamedlem til styret, arbeidet hun som nordisk koordinator for den internasjonale organisasjonen Rethinking Economics (RE) hvor hun har vært med på oppstarten av både norske og nordiske nettverk. Hun har bred erfaring fra frivillig virksomhet, organisasjonsarbeid og arbeid i offentlige etater.

I LO jobber hun med makroøkonomiske spørsmål og temaer knyttet til økonomisk ulikhet og sosial rettferdighet. Som frivillig i RE Norge jobber hun bl.a. for å løfte problemstillinger rundt hvordan penger og ressurser kan innrettes mot samfunnsnyttig virksomhet, og hvordan ressursbruk kan begrenses og reduseres. Dette er nært beslektet med Cultura Bank sine målsetninger og arbeidsområder.

Else Hovind Hendel (46 år) er nestleder i WWF Verdens naturfond. Else er utdannet innen økonomi og har fra Universitetet i Oslo en Bachelor of Science i historie, statsvitenskap og språk. Etter studier i Oslo tok hun en Master of Science ved London School of Economics og skrev sin masteroppgave om "Equal distribution of resource". Hun startet sin arbeidskarriere i Norges Bank Investment Management som analytiker inn mot implementering av etiske retningslinjer for investeringer og miljømessige bærekraftsmål. Etter syv år i Norges Bank gikk hun over til Det Norske Veritas som rådgiver for bedrifter innen ESG policy. Hun arbeidet blant annet med Svanemerking av investeringsfond. I WWF Verdens naturfond begynte hun som ekspert i bærekraftig finans. Kompetanse innen bærekraftig finans vil være viktig for Cultura Bank fremover.

Maren Hersleth Holsen (45 år) er landskapsarkitekt med spesiell interesse for bærekraftig planlegging og med utdannelse fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i 2003. Hun har bakgrunn fra organisasjonsarbeid, politikk og ledelse og har jobbet i ledende stillinger i offentlig og privat sektor. Maren har omfattende erfaring med prosess- og prosjektledelse, bl.a. i skjæringspunktet mellom politikk og fag. Maren var fra januar 2020 til oktober 2021 statssekretær i Klima- og miljødepartementet. Maren jobber nå som leder for plan- og urbanisme hos Henning Larsen arkitekter.

Liv Anna Lindman
Foto: Stig Weston

Else Hovind Hendel
Foto: Stig Weston

Maren Hersleth Holsen
Foto: Celina Christoffersen

Lyden av en bedre verden

✍ KJERSTIN GJENGEDAL OG REIDUN GJENGEDAL, ALTERNATIV ØKONOMI

På kontoret til organisasjonen Langholm Initiative i Skottland møter vi en atmosfære av målbevisst entusiasme. Lokalsamfunnet i Langholm har nemlig satt seg et felles, nesten utopisk, mål.

– Nyheten om at den private eieren tenkte å selge store deler av det åpne heilandskapet rundt byen, kom som et sjokk på innbyggerne, forteller Jenny Barlow, prosjektleder for Tarras Valley Nature Reserve.

– Hva om en ny eier ville frata folk tilgangen til området? Da nyheten sto i lokalavisen, kom den ene etter den andre innom kontorene til Langholm Initiative og spurte «er det ingenting vi kan gjøre?»

ET VELL AV IDEER

I januar 2020 slapp vi første episode av podkasten Alternativ økonomi. Vi hadde lenge snakket om problemer med skeiv

fordeling av makt og penger i samfunnet, og lurt på hvorfor den rådende økonomiske politikken i det store og hele blir tatt for gitt. Samtidig kom vi stadig over interessante og inspirerende initiativ hvor mennesker eksperimenterte med å organisere økonomien på andre måter. Ikke bare i liten skala, som småbedrifter som produserer bærekraftige produkter eller setter arbeiderne selv i sentrum av bedriften, men initiativ med ambisjoner om å forandre samfunnet rundt seg: Eksperimenter med lokal valuta, Amsterdams beslutning om å innføre «smultringøkonomi», aktører som på ulike vis prøver å gjøre den digitale økonomien til et verktøy for demokrati og fellesskap.

Når alternativene er så mange, hvorfor hører man så lite om dem i offentlig debatt? Når økonomi er så fundamental i alle menneskers liv, hvorfor føler vi

oss så maktesløse i møte med økonomiens språk og utvikling? Etter hvert ble idéen om å lage en podkast for å vise fram noen av de gode eksemplene sådd. Siden mange av dem finnes i andre land, håpet vi å kunne gjøre dem kjent i Norge. Slik kunne vi bidra til å spre ideer, men også til å tilgjengeliggjøre den offentlig samtalen om økonomi.

KONTEKST OG OVERSIKT

Vår egen læringskurve har vært bratt. Der vi til å begynne med famlet i en jungel av tilsynelatende selvstendige og unike prosjekt, har vi underveis lært mye om hvordan de ulike alternativene kan plasseres i historisk og teoretisk kontekst. Ofte oppdager vi at prosjekter vi trodde var unike, i virkeligheten har hentet inspirasjon fra hverandre, eller samarbeider i løse nettverk man først får øye på ved nærmere ettersyn.

Folk i Langholm bestemte seg for rett og slett å forsøke å kjøpe Langholm-heiene selv. I rekordfart samlet byen inn nesten fire millioner pund. De laget en plan for hvordan naturområdet kunne forvaltes for fremtiden på en måte som både øker naturmangfoldet, bidrar til å bekjempe klimaendringer, og samtidig skaper arbeidsplasser, aktivitet og inntekter for lokalsamfunnet.

– Mange frykter at et naturreservat betyr at det ikke lenger bli plass til folk. Men det er motsatt av hva vi ønsker, sier Jenny Barlow.

– Vi vil at lokalsamfunnet skal få nytte godt av endringene i måten området forvaltes på, og økosystemrestaurering er verktøyet for å oppnå det.

Noe vi ikke forutså, er at podkastarbeidet har gitt oss et større behov for å legge om livsstilen slik at vi lever i tråd med det vi lærer. En konsekvens er at

Reidun og Kjerstin Gjengedal på reportasjereise

Reidun intervjuer Jenny Barlow, prosjektleder for Tarras Valley Nature Reserve

det kan være lett å bli provosert og sint når ikke alle mennesker rundt oss behandler verdens kriser med det alvor som vi mener de fortjener. Vi prøver å være bevisste på å bruke oppmerksomheten vår på alt det positive arbeidet vi ser, og prøve å skape inspirasjon, framfor å la irritasjonen ta overhånd.

DRØMMEN OM EN BEDRE VERDEN

Podkastens undertittel er «økonomiske løsninger for en bedre verden». Gjennom arbeidet har vi fått bekreftet at vi mennesker ikke bare er henvist til å reagere på endringer som skjer. Tvert imot kan vi bidra til å skape endringer selv, både som enkeltmennesker og i ulike former for fellesskap. Initiativene vi tar opp, er ofte intuitive og enkle å forstå når man først vet om dem, og tilbakemeldingene vi får, tyder på at de kan skape entusiasme og inspirasjon. Vårt premiss om at samtalen om økonomi ikke bør være forbeholdt økonomer, blir stadig bekreftet. Samtidig er vi blitt mer bevisste på hvilke destruktive krefter som kontrolleres av aktører med makt

og penger i samfunnet. Derfor trengs det også bevegelser som kjemper for å begrense disse destruktive kreftene og for å skape større, strukturelle endringer. Selv om det ikke er tema i podkasten vår, er det oppmuntrende å se at andre er engasjert i slikt arbeid. Selv fortsetter vi å rapportere fra den voksende underskogen av alternative økonomier.

– Jeg vil si at de siste to årene har det skjedd en endring: Nå er det blitt selvsagt å snakke om bærekraft, om hva vi gjør mot naturen og hvordan det kan rettes opp, om hvordan økonomien bør innrettes for å gjøre folks liv bedre, sier Jenny Barlow.

– Stadig flere interesserer seg for hva vi kan gjøre med krisene. Jeg tror vi er ved starten av et nytt kapittel.

**Intervjuene med Jenny Barlow ble gjort i april 2022 til episode #26. Alle episodene av Alternativ økonomi kan høres i de fleste podkast-apper, og på nettsiden www.alternativokonomi.no.*

Om Alternativ økonomi

- Alternativ økonomi ble lansert i januar 2020, og lages av Kjerstin og Reidun Gjengedal.
- Podkasten har som mål å presentere økonomiske løsninger for en bedre verden.
- Nye episoder kommer ut månedlig, nærmere 30 episoder er laget så langt.
- Den kan høres i alle vanlige podkast-apper, inkludert Spotify og iTunes.
- På den tilhørende nettsiden www.alternativokonomi.no finnes også annet relevant lesestoff, i tillegg til alle episodene.

Ny giv i gårdslivet på Bergsmyrene

✍ ARNE ØGAARD 📷 FINN DALE IVERSEN

Bergsmyrene gård på Hurum er kjent som leverandør av biologisk-dynamisk dyrkede grønnsaker til flere av Oslos mest kjente restauranter. Nå er nye krefter i gang med å overta driften, og de har visjoner om å utvide virksomheten.

Finn Dale Iversen overtok Bergsmyrene i 1981 etter at han i flere år hadde drevet gård på Lista. For å finansiere kjøpet ble det opprettet et jordlottlag. Etter inspirasjon fra professor Leif Holbæk Hanssen ble en gruppe forbrukere inspirert til å løskjøpe sin andel av Norges matjord, det vil si 2 mål, som etter datidens jordpris var kr 10 000. Flere gjorde dette, og noen tegnet seg som oppbyggingsmedlemmer med minimum kr 1 000. Til sammen kom det inn 250 000 kr, som ble en betydelig hjelp for Finn ved kjøpet av gården. I de første

årene ble medlemmene i jordlottlaget invitert til samlinger vår og høst, men etterhvert falt denne tradisjonen bort.

LEVENDE JORD

Bergsmyrene er på 63 mål dyrket jord og har i tillegg 50 mål på langtidsleie til dyrking av fôr. I de siste årene har de også leid drivhus i nabolaget. I mange år var driften basert på melkeproduksjon og grønnsaker. I 1983 arrangerte jeg et Helios-stevne nær Bergsmyrene, og da drakk deltakerne så mye av den gode melken fra gården at jeg måtte sette begrensninger for ikke å sprengte budsjettet.

Da Finn overtok gården, var jorda utpint etter mange år med ensidig konvensjonell korndrift, men ved hjelp av kompostert kumøkk og vekstskifte med eng har både fruktbarhet og jordstruktur blitt bedre. For 15 år siden gikk de over til ammekyr, og i dag er det bare 4 av dem igjen på gården. Finn

Fortiden og framtiden! Finn, Emma, Happy (hunden) Severin, Evelyn.

Finn rører biodynamisk preparat 500 (hornkjødse).

er opptatt av Rudolf Steiners tanker om at den gjødselen som kommer ut av kua er forvandlet til å stimulere den jorda hvor foret er dyrket. Å ha noen kyr er derfor en viktig stimulans i jordbruket. Bergsmyrene leverer også noe fôr til en sauebonde, som gir dem gjødsel tilbake.

I mange år var Finn en av de mest trofaste grønnsaksleverandørene til Helios. Etter at Helios gikk konkurs, har han funnet nye markeder. Oslo Kooperativ er en viktig kunde sammen med små butikker, som Mølleren Sylvia i Hegdehaugsveien, men som nevnt i ingressen leverer de også til en rekke restauranter. Det siste er blitt forenklet gjennom internettplattformen [dagens.farm](#). Men direkte kontakt med kokker og forhandlere er også viktig, slik at de kan få del i deres ønsker og vurderinger. Fra Maaemo kom det for eksempel ønsker om mikrogrønt eller smågrønt, som Finn kaller det. Vanligvis produseres dette i ren vannkultur og med kunstig belysning. Finn insisterte på at hvis han skulle produsere, så skulle det være med jord og naturlig belysning. Fra kokkene har han fått gode tilbakemeldinger for smaken på sitt smågrønt, skjønt noen er også engstelige for jordsøl. I egen bil transporterer de grønnsaker til Oslo to dager i uka. På gården har de selvbetjente utsalg.

FOLK PÅ GÅRDEN

I de første årene drev Finn sammen med Pia, senere kom Evelyn inn i bildet, og de fikk sammen tre barn. Av disse er det Severin som ser det som sin oppgave å drive gården videre.

Finn er nå 72 og Severin 29. Noen formell overtagelse har ennå ikke skjedd, og nå driver de to sammen. Finn forteller at han fikk ny arbeidsglede ved dette samarbeidet, og han opplever at de drar i samme retning. Men nå er Finn i det minste

innvilget helgefri. Det var ikke gitt at Severin skulle bli bonde. Han utdannet seg som danser på Bårdar-akademiet og har turnert som danser. (Finn har også alltid vært danseglad, men valgte jordbruket framfor et kunstnerisk yrke, skjønt han har ledet leikarringer og danset i lokale revyer). Å være profesjonell danser er en hard belastning for kroppen, og etter noen ryggproblemer kom Severin på tanken om at det å bli bonde også var en mulighet. Han kan fortsatt ta på seg danseoppdrag utenfor sesongene.

Severin er godt i gang, og sammen med en som har vært medarbeider på gården det siste året, har han gjort en rekke gode kjøp på Finn.no. Blant annet rullebord til drivhuset. I det jeg kom inn på gården, ble det diskutert innkjøp av en elektrisk bakerovn, som de hadde fått et godt tilbud på. I det hele tatt er Severin opptatt av å videreforedle flere av gårdens produkter. Her har han god støtte fra sin samboer Emma Weimann, som gjerne vil ta ansvar for bakeriet.

Å drive grønnsaksdyrking uten kjemiske sprøytemidler mot ugress og skadedyr er en utfordrende oppgave, som krever mange hender både til luking og innhøsting. På Bergsmyrene har de blant annet hatt god hjelp fra BINGN-studenter, og i de senere årene har wwooferne blitt en viktig arbeidsressurs. Wwoofing er miljøoppbyggelig ferie med mening, og er omtalt i forrige nummer av Pengevirke.

Jeg besøkte Bergsmyrene 2. påskedag og møtte Finn i det han var ute og studerte gjenvæksten av flerårige planter. Det var ennå ikke så mye å se, men da vi avsluttet besøket i drivhuset, bugnet det av smågrønt og et stort antall ulike planter som straks var klare til utplanting. Mitt hovedinntrykk er at hele livet på Bergsmyrene er i god gjenge. ◆

✱ Finn Dale Iversen er kunde i Cultura Bank.

Severin sjekker salatplantene.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Mariana Mazzucato

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

INNLEDNING

I artikler og bøker utfordrer Mariana Mazzucato ortodoks tenkning om statens og privat sektors rolle i det å drive innovasjon; hvordan økonomisk verdi skapes, måles og deles. Hun diskuterer hvordan markedet bør utformes for å fremme verdier som bidrar til å løse de store utfordringene menneskeheten står overfor. Mazzucato argumenterer for at det er umulig uten å forlate dagens dominerende økonomiske system. Det er ikke tilstrekkelig å gjøre små justeringer, det er påkrevet å gå til selve kjernen i utfordringene. Til tross for at det lenge har vært et økende behov for dyptgripende endringer, er det ikke mye som har endret seg.

I krisetider er det mulig å tenke nytt om hvilken type samfunn vi ønsker, og å utarbeide løsninger som viser veien fremover. Mazzucato lanserer *Mission Economy* som et radikalt alternativ til etablert økonomi. I følge Mission Economy er det nødvendig å ta utgangspunkt i utfordringene før det er mulig å avgjøre hvilket økonomisk system som er best egnet til å gi gode løsninger.

Som eksempler nevner Mazzucato at vi bør stille spørsmål ved konkurransemarkedet og BNP som mål på vekst. Hun svarer ved å påpeke at markeder ikke er ting i seg selv, de er formet av samfunnet, og virker gjennom et samspill mellom ulike aktører. Videre viser hun at målsetningen om eksponentiell vekst i BNP, et standardmål i de fleste land, er alt for upresist til å være nyttig: det feier bort alle alvorlige spørsmål om verdi.

VERDI

Mazzucato skiller mellom verdiskaping og verdiutvinning. Med verdiskaping

mener hun måtene ulike typer ressurser (menneskelige, fysiske og immaterielle) samhandler for å produsere nye varer og tjenester. Verdi skapes gjennom produksjonsprosessen. Med verdiutvinning sikter hun til aktiviteter som er fokusert på å flytte rundt på eksisterende ressurser. Rikdom blir sett på som en kumulativ beholdning av

”

More fulfilling jobs, less pollution, better care, more equal pay – what sort of economy do we want?

verdier som allerede er skapt. Tidligere var prisen på et produkt resultat av mengden arbeid som var nødvendig for å produsere produktet. Det var en objektiv verditeori, der tiden det tok å produsere produktet og kvaliteten på arbeidskraften som ble brukt, bestemte prisen på varer og tjenester. Senere begynte denne tankegangen å gå i revers. Mange økonomer kom til å tro at verdien av ting ble bestemt av prisen som ble betalt på markedet, eller med andre ord, hva forbrukeren var villig til å betale. Svingningen fra verdibestemt pris til prisbestemt verdi falt sammen med store sosiale endringer på slutten av det nittende århundre.

Verdi har dermed gått fra å være en kategori i kjernen av økonomisk teori, knyttet til produksjonens dynamikk (arbeidsdeling, endrede produksjonskostnader) til en subjektiv kategori knyttet til økonomiske aktørers preferanser. Resultatet er at prisen er blitt indikato-

ren på verdi. Dersom en vare kjøpes og selges i markedet, blir den definert å ha verdi. Motsatt vil det si at alle aktiviteter som ikke omsettes på markedet pr. definisjon er uten verdi.

AVLIVE MYTER

Mazzucato hevder at kapitalismen er i stadig endring, og at den i dag befinner seg i en alvorlig krise. Hun argumenterer for at vi ikke kan vente lenger med å finne frem til felles formål som gir retning for å gjøre ting annerledes. De kapitalistiske markedene er et resultat av hvordan hver aktør i systemet er organisert og styrt og hvordan de ulike aktørene forholder seg til hverandre. Det er umulig å utvikle bedre løsninger uten først å forstå mytene som ligger til grunn for dagens teori og praksis.

Litteratur

Michael Jacobs and Mariana Mazzucato (eds.) (2016): *Rethinking Capitalism – economics and Policy for Sustainable and Inclusive Growth*, Wiley Blackwell

Mariana Mazzucato (2018): *The Value of Everything – Making and Taking in the Global Economy*, Public Affairs

Mariana Mazzucato (2021): *Mission Economy - A Moonshot Guide to Changing Capitalism*, Harper Business

Mazzucato mener at det er nødvendig å avlive den kapitalistiske myten, som sier at de beste løsningene utvikles innenfor rammene av et vekstbasert konkurransemarked. Drivkraften i kapitalismen er forutsetningen om at mennesket har en iboende tendens til å forfølge sine egosentrerte interesser.

I de senere 10-årene har markedsøkonomiske prinsipper fått stadig sterkere innflytelse i offentlig sektor. Det begynte med at Public Choice-teori fikk innpass som grunnlag for politisk beslutningstaking på 1960-70 tallet. Aksiomet som ligger til grunn for teorien er at byråkrater og politikere oppfører seg som aktører på et marked: de søker å maksimere sin egen nytte. Ifølge Mazzucato er høye kostnader, dårlig service og kontrakter som går til et lite antall firmaer, som dermed oppnår stor makt, noen av konsekvensene av at det offentlige organiseres gjennom modeller basert på Public Choice.

Senere på 1980-tallet ble New Public Management utviklet med basis i Public Choice teorien. Dette førte til privatisering av statlige bedrifter og indirekte privatisering gjennom outsourcing av ulike funksjoner i offentlige virksomheter. Målet ble nå å drive offentlige institusjoner som om de var private bedrifter.

Små inkrementelle endringer vil ikke føre oss på riktig spor. For å gjennomføre en transformativ endring som er like fantasifull som den er ambisiøs, må vi ha mot og styrke og evne til å løfte blikket høyere. Det innebærer å utvikle en symbiotisk form for partnerskap og samarbeid i og mellom ulike sektorer, enten det er innen helse, energi eller digitale plattformer.

BÆREKRAFTIGE UTVIKLINGSMÅL

For å bidra til bærekraftig samfunnsutvikling som forbedrer folks daglige liv er det nødvendig å utvikle radikale og ambisiøse løsninger. Mazzucato påpeker at det er viktig å huske at endring bare kan skje hvis vi er overbevist om at et bedre liv er mulig. Hun viser til at målsetningen om økende individuell materiell velstand i forbrukersamfunnet har undergravet bevisstheten om felles interesser. Denne tendensen kan motvirkes ved å skape et bredt samfunnsengasjement der innbyggerne blir aktive deltakere i arbeidet med å finne

If we cannot dream of a better future and try to make it happen, there is no real reason why we should care about value.

løsninger på de miljømessige, sosiale og økonomiske utfordringene som skisseres i FNs bærekraftsmål. En styrke ved FNs bærekraftsmål er at de gjelder for alle land på kloden. En annen styrke er at bærekraftmålene adresserer komplekse og tverrsektorielle problemer.

For å nå bærekraftmålene kreves det en helt ny tilnærming til politiske virkemidler og metoder, det holder ikke å redusere konsekvensene av markeds- svikt. Det er nødvendig å være aktivt medskapende i utformingen av markeder basert på andre verdier og prinsipper enn de vi finner i dagens økonomi.

VIKTIGE PILARER I MISSION ECONOMY

Mazzucato nevner en rekke prinsipper som skiller Mission Economy fra kapitalistisk markedsøkonomi. Det gjelder for eksempel at konkurranse mellom autonome aktører erstattes av nettverksbasert samarbeid mellom aktørene på markedet og mellom privat og offentlig sektor. Ideen er at når økonomien fokuserer på felles oppgaver og målsetninger, vil samarbeid være et naturlig prinsipp i endringsprosessen. For at verdier skal skapes i fellesskap, må det etableres nye former for deltakelse i samfunnsutviklingen. Viktige virkemidler er bred deltakelse i debatt, diskusjon og dialog med vekt på konsensusbygging.

For at dette skal skje, trengs det nye, desentraliserte arenaer, som samler ulike stemmer og erfaringer. Møtene kan være organisert gjennom formelle strukturer eller de kan være mer spontane og uformelle. Dersom fysiske møtesteder ikke finnes, må de etableres. En viktig konsekvens av at befolkningen er med på utviklingen av samfunnet er at de blir medansvarlige.

Mazzucato diskuterer hvilke verktøy som er nødvendige for å sikre at ressurser og verdier blir fordelt rettferdig. Hun skiller mellom det å motvirke ulikhet ved å omfordele inntekt i etterkant av

at den er fordelt, for eksempel gjennom skatt på ytelser, og en forhåndsfordeling der målet er å forhindre at ulikhet oppstår. Dersom forholdene legges til rette for rettferdig fordeling i utgangspunktet, trengs det færre tiltak for å gjøre korrigeringer i etterkant.

AVSLUTNING

Mazzucato har åpnet for dialog om en ny forståelse av verdi ved å vise at verdiskapingen er kollektiv, at politikken kan være mer aktiv rundt samarbeidende og samskapende markeder, og at reell fremgang krever en dynamisk arbeidsdeling fokusert på problemene som det 21. århundre står overfor. Forutsetningen for at vi skal bry oss om verdi er at vi er i stand til å drømme om en bedre fremtid og at vi har vilje og evne til å gjennomføre de nødvendige endringer. Som hun sier: Kanskje dette er den største lærdommen av alle. 🟢

Biografi

Mariana Mazzucato er professor i økonomi for innovasjon og offentlig verdiskaping ved University College London. Hun har tidligere vært tilknyttet London Business School, og Bocconi University. Hun er grunnlegger av UCL Institute for Innovation and Public Purpose. Hun er rådgiver for en lang rekke stater, blant andre Italia, Sør-Afrika og Scotland. Mazzucato er forfatter av flere viktige bøker, blant andre «The Value of Everything» og Mission Economy». Mazzucato har vunnet flere internasjonale priser, blant andre John von Neumann Award (2020) og Leontief Prize for Advancing the Frontiers of Economic Thought (2018).

Nytt fra CulturaFlokk

BÆREKRAFTIG FJØRFEDRIFT OG GÅRDSSLAKTERI

Hvordan gjøre fjørfehold mer bærekraftig? Virgenes gård vil gi respekten tilbake til høna og gi den retten til sol og grønne enger.

De har satt i gang en folkefinansieringskampanje på CulturaFlokk for å samle inn penger til mikroslakteri for høns.

Beitehøns og beitekylling er en del av framtidens matproduksjon for småskala-bønder bønder. De vil lage en løsning som sikrer at vi bruker hanen og høna uten å kassere dem slik det blir gjort i 99 % av tilfellene i dag. Dessuten er det ikke slaktemuligheter for annet enn industri. Virgenes gård vil bygge sitt eget mikroslakteri.

Høns og kylling som spiser det de er skapt for, og ikke importert soya slik vi

er avhengig av i dag, vil også være et sunnere og mer miljøvennlig alternativ.

Markedet vil være REKO-ringer, andelslandbruk og restauranter. De vil også være en inspirasjonsgård for andre bønder.

De har tre mål med prosjektet:

- Gjøre hønsehold bærekraftig. Hønene skal bli mat etter endt liv. Ingen kassering. Verken for små hanekyllinger eller for høna. Bidra med solide raser.
- Gi bønder valg og muligheter. Tilgang til kunnskap og slakteri.
- Gi forbruker et valg og skape mer mangfold.

✳ Virgenes gård er kunde i Cultura Bank

Foto: Scott Gilmour

Om CulturaFlokk

CulturaFlokk er Cultura Banks folkefinansieringsplattform, som er åpen for deg som har et prosjekt som er bra for mennesker og/eller miljø. Gavepenger skaper et frihetsrom for kreativitet og utvikling. Gavepenger er også viktig for frie kultur- og forskningsprosjekter, som ikke kan finansieres i et vanlig marked, men som likevel kan ha en stor samfunnsmessig verdi. Hvis du kan planlegge prosjektet ditt i god tid, er det mulig å få omtale av prosjektet i Pengevirke.

Med folkefinansieringsplattformen Culturaflokk vil Cultura Bank og Cultura Gavefond oppfordre våre nettverk til å gi litt av sitt overskudd til prosjekter der pengene vil bety mye for motakerne og skape verdier for samfunnet. Hvis vi er mange som går sammen og løfter i flokk, kan vi skape store endringer. CulturaFlokk kan ikke benyttes til formidling av lån eller aksjer. Les mer på culturaflokk.no.

Hvis du har spørsmål om CulturaFlokk, kontakt Stian Torstenson – st@cultura.no.

Du kan støtte prosjektet på www.culturaflokk.no
Innsamlingen avsluttes 15. juli.

Folk flest er gode

✍ TONE KNUDSEN

Rutger Bregman, født 1988 i Nederland er historiker og forfatter. Han har blant annet holdt foredrag på Ted Talks med temaet *Fattigdom er ikke mangel på karakter; det er mangel på penger*.

Folk flest er gode – en ny fortelling om menneskenaturen er til nå oversatt til over 40 språk. Det er en engasjerende, kunnskapsrik, oppløftende, underholdende og til tider oppsiktsvekkende bok. Den åpner med en beskrivelse av menneskehetens evolusjon og hvordan vi har utviklet oss fra å være primitive huleboere til der vi er i dag. Han bidrar med en rekke overraskende synspunkter. Han tar for seg faktiske forhold og hendelser vi alle kjenner til, men utdyper disse med nye fakta. Visste du for eksempel at under nærkontakter i mange av de store krigene har de fleste soldater ikke skutt for å drepe? De har skutt over hodet på fienden eller ikke skutt i det hele tatt. De har rett og slett ikke klart å ta livet av motstanderen. Eller hva med de engelske og tyske soldatene som under 1. verdenskrig i 1914 feiret julaften sammen i bunkersen som venner? Der utvekslet de adresser og holdt kontakt med hverandre også etter krigens slutt. Massemedia gir i liten

”

Det onde er sterkere, men det er mer av det gode.

grad innsyn i alt det positive i verden og det gode i oss. Massemedias skjeve blikk fører ofte til en mistenkeliggjøring, som gjør at vi har lett for å tenke det verste om andre mennesker. Bregman skriver at skolebøkene gjør det samme ved å fokusere for mye på katastrofene. Om vi hadde lært mer om de medmenneskelige og positive hendelsene som oppsto under krigens gang, tror jeg vi ville tenkt bedre om hverandre.

Temaet krig er bare en liten del av hva denne boken rommer. Bregman skriver også om verdens myter og oppdagelser. Han er opptatt av hvordan vi fungerer psykologisk og hvordan land styres. Bregman har oppsøkt vitner, og han har funnet fram til glemte rapporter og eksperimenter som skjedde under starten på sosialpsykologien. Merkvverdige eksperimenter om hvordan vi oppfører oss i bestemte situasjoner og under press. Han skriver om forskjellige institusjoner og hvordan disse kan virke på en positiv og fordelaktig måte. Vi får et godt innsyn i hvordan makt fungerer, hvordan den har oppstått og måten makt virker på oss.

Demokratiet er viktig for vår medbestemmelse. Tillit og kontakt med andre er vesentlig for fred, men det tar tid å bygge. I boken blir også Norge nevnt. Vårt fengselssystem er annerledes, og det er blitt lagt merke til. Representan-

ter fra utlandet har dratt lange veier for å studere våre fengsler. De blir overrasket over rehabiliteringen og den lave gjentakelsesraten.

Jevnlige små oppsummeringer av kapitlene gjør at leseren holder god oversikt og ikke mister tråden. Bregman kommer ofte med egne betraktninger, som er underbygget med uttalelser fra fagpersoner. Han undrer seg og stiller åpne spørsmål om hvordan innviklede situasjoner best kan løses.

Dette er en bok som anbefales for den nysgjerrige som vil forstå mer om den verden vi lever i og hvordan vi som menneskeart har klatret oss framover. 🍀

Rutger Bregman.
Folk flest er gode – en ny fortelling om menneskenaturen
Spartacus 2020

**FOLK
FLEST
ER GODE**

**EN NY FORTELLING
OM MENNESKENATUREN**

RUTGER BREGMAN

*spartacus

Bærekraftig økonomi

✍ ARNE ØGAARD

«Hvis vi begrenser oss til å tenke det som synes politisk mulig i dag, vil vi ikke lykkes i å håndtere de store utfordringene som ligger foran oss».

I en klassisk kriminalroman blir morderen avslørt på de siste sidene. I moderne bøker om bærekraft kommer som oftest de nye tiltakene på slutten av boken. Først må vi igjennom grunndige beskrivelser av fortid og nåtid. I professor Arild Vatns siste bok dukker de nye ideene opp på side 299. Vatn har forslag både om hvordan vi kan endre styringssystemene, og han diskuterer hvordan en reorganisert økonomi kan se ut.

”
Vatn har forslag både om hvordan vi kan endre styringssystemene, og han diskuterer hvordan en reorganisert økonomi kan se ut.

argumenterer for et liv med meningsfulle handlinger framfor materiell nytelse. I politikken må fremtidige generasjoners rettigheter sikres klarere. Vi har nylig vært gjennom rettssaker hvor gjelden de grunnlov har blitt prøvet mot norsk oljevirkksomhet, men dette falt ikke heldig ut for de anklagende miljøorganisasjonene. Endringer må forankres i folket, og det kanskje viktigste og mest nærliggende forslaget i boken, er opprettelsen av bærekraftsråd, som kan tenke langsiktig og utarbeide konkrete forslag. Vatn drøfter også en mulig todeling av Stortinget hvor et andre kammer har hovedansvaret for fremtidige generasjoner. Når det gjelder det økonomiske systemet, ser han betydningen av at noen går foran og viser at det er mulig å leve mer ressursvennlig. Det samme gjelder bedrifter som har andre hovedmål enn maksimal avkastning. Han påpeker også betydningen av å redusere kapitaleierens makt. Dette kan skje ved at arbeiderne får større innflytelse, og ved at sivilsamfunnet kommer inn i foretakenes ledelse. For å minske de internasjonale selskaperes makt kan det også være nødvendig med det Vatn

kaller halvhøye handelshindringer. I det hele tatt ser Vatn for seg et nødvendig samarbeid mellom næringsliv, sivilsamfunn og politikk. Denne siste delen av boken er høyst aktuell som idekilde for alle som er opptatt av bærekraft og samfunnsutvikling.

Boken er tiltenkt som lærebok på bachelornivå og skal stimulere til nytenkning. Den belyser samfunnsutviklingen og det økonomiske livet ut fra det som kalles økologisk og institusjonell økonomi. Her finnes det utvilsomt viktig kunnskap for nybegynnere i fagområdet, men som student ville jeg satt pris på en strammere redigering hvor hovedpoengene ikke ble overlesset med eksempler og kommentarer. Spørsmålene om hva et menneske er og hva som er verdier, bærer preg av å være belyst av en økonom og ikke av en som har en bred og fordypet kunnskap i disse viktige temaene. Boken mangler også en klar drøfting av på hvilke områder frihet er berettiget og på hvilke områder vi må tilstrebe likhet. Men når det gjelder økonomi og samfunn bringer boken viktig kunnskap som utfyller den mainstream-tenkningen som vi ofte møter i dagens medier.

Aril Vatn
Bærekraftig økonomi
- innsikt fra økologisk og institusjonell økonomi
Fagbokforlaget 2022

Bærekraftig utvikling krever et mangfold av tenkemåter og tilnærminger

✍ LIV ANNA LINDMAN, SAMFUNNSØKONOM OG STYREMEDLEM I CULTURA SPAREBANK

Det er på overtid at økonomi-studentene får betrakte teorien og metodene de lærer med kritiske øyne. Da trengs det lærebøker som introduserer studentene i tilnærming til økonomiske spørsmål fra flere ståsteder. Nå må universitetene og høyskolene oppfordres til å ta bøker som Arild Vatns *Bærekraftig økonomi* i bruk til undervisningen.

Bredden av verdens kunnskapsmiljøer er enige: Vi må iverksette store endringer i hvordan vi styrer samfunn og økonomi hvis vi skal klare å gjøre menneskenes påvirkning på jordens ressurser og arter (mer) bærekraftig. En samfunnsomstilling av nødvendig format krever kanskje også et vitenskapelig paradigmeskifte som åpner for annerledes tenkning og praksis.

Etter andre verdenskrig har økonomenes inntreden i offentlig forvaltning økt i takt med globalisering og krav til økonomisk vekst. Å utdanne seg til å bli samfunnsøkonom øker sannsynligheten for at man får bli med å styre samfunns-

utviklingen, og metoder hentet fra samfunnsøkonomiske teorier påvirker i dag samfunnet gjennom en rekke kanaler: Samfunnsøkonomer er godt representert i offentlig utvalg som utreder alt fra fremtidens næringer, skattesystem og sosiale reformer. Offentlige prosjekter av en viss størrelse må gjennom *samfunnsøkonomisk analyse* før politikerne fatter vedtak. Men er egentlig dagens økonomer de som trekker samfunnet i riktig retning? Er de åpne for endring og omstilling?

Studentnettverket Rethinking Economics har gått i bresjen for en bred samfunnsdebatt om dagens økonomifag og utdanning. I 2020 lanserte nettverket rapporten *Utdanner vi økonomer for det 21. århundre?*^{*} som bygger på en undersøkelse av de norske bachelorprogrammene i samfunnsøkonomi. Studien finner at undervisningen først og fremst handler om å lære studentene å *operere matematiske modeller*. Modellene har til felles at de springer ut fra et bestemt teoretisk og vitenskapsfilosofisk ståsted – og denne faglige tilnærmingen betegnes ofte som «nyklassisk». Som programbeskrivelsene ofte gjengir, *lærer man å tenke som en økonom* etter de tradisjonelle og rigide metodene i læreboka. Den nyklassiske fagretningen er dominerende, men blir likevel ikke definert som en bestemt faglig retning. Dermed synliggjøres det ikke for studentene at det faktisk finnes flere faglige retninger innen økonomisk tenkning: Alternative faglige tilnærminger til økonomi anses ikke som en del av økonomifaget.

En konsekvens av faglig ensretting er at studentene ikke ser på problemer fra ulike vinklinger og tilnærminger.

Mange argumenterer med at man dermed tillegger metoden og teorien mer viktighet enn selve problemet man betrakter. Kritikere av dagens situasjon innen økonomifaget har derfor ofte betegnet faget som *navlebeskuende*: Når man ikke får vurdert ulike faglige metoder mot hverandre, blir det vanskelig å utøve en sunn fagkritikk til eget felt. Studentene får hverken tid eller plass til å utvikle evnen til selvstendig og kritisk refleksjon.

Under mine studier oppdaget jeg heldigvis at det fantes en rekke faglige miljøer som *tenker som økonomer* på andre måter enn den nyklassiske tradisjonen. I min daglige jobb som økonom og rådgiver, er Arild Vatns undervisning og tidligere lærebøker noe av det som gir meg mest nytte. Han lærte meg å se hvor stor betydning en vitenskapelig metode har for løsningene man finner på problemer.

Bærekraftig økonomi er Vatns første bok på norsk, skrevet på en tilgjengelig form for et bredt publikum. Jeg mener imidlertid at der hvor boken først og fremst nå trengs er på de første intro-fagene på samfunnsøkonomi. Festtalene ved Universitetene handler alle om behovet for ny kunnskap om bærekraftig utvikling. Alle dekaner ved de økonomiske instituttene har nå en gylden sjanse til å sette ord ut i handling. De bør sørge for å åpne faget opp for pensum som gir studentene større verktøykasse å plukke fra når de skal finne løsninger på dagens og morgendagens komplekse problemer. 🟢

^{*}) Her kan du finne rapporten: rethinkeconomics.no/2020/10/21/utdanner-vi-okonomer-for-det-21-arhundre

Liv Anna Lindman. Foto: Stig Weston

Hva vil det si å være lykkelig?

✍ ARNE ØGAARD

Hva er forskjellen på et lykkelig øyeblikk og et lykkelig liv, og hva kan vi lære av de gamle grekerne?

Selv tenker jeg aldri på om jeg er lykkelig. Jeg lever og har mange gleder, men spør meg ikke om når en glede blir til lykke. For mange år side kjente jeg meg lykkelig når jeg sto opp fordi jeg hadde så mange meningsfulle oppgaver å ta fatt på, og lykkelig når jeg la meg fordi jeg hadde fått utrettet noe av dette. At det oppsto utfordringer, og at alt ikke gikk like bra, betydde ikke så mye. Siden har jeg ikke tenkt så mye på det. Det har selvsagt vært øyeblikk hvor jeg har vært ensom eller trist, men jeg har aldri sett på meg selv som ulykkelig.

I mitt miljø har vi aldri snakket mye om lykke, men jeg har merket meg at det har vært en økende bruk av begrepet i verden rundt meg. Etter å ha lest Hilde Vinjes bok *En svale gjør ingen sommer*, forstår jeg at dette er et gammelt tema. Men et spørsmål er om de greske filosofenes *eudaimonia* innebærer det samme som undersøkes av vår tids lykkeforskning. Opprinnelig betydde det å bli passivt velsignet med en god skjebne. Det er senere brukt med ulike betydninger, men felles for alle er at det dreier seg om å få et godt liv. Hilde Vinje har studert filosofi og klassiske språk, hun har doktorgrad og forsker på tid og lykke hos Aristoteles. Denne boken er ganske kort og også lettlest, og den gjør oss spesielt kjent med Aristoteles og Hilde Vinjes refleksjoner.

Innledningsvis blir vi kjent med den athenske poeten, lovskriveren og vismannen Solon, som blir tillagt utsagnet: «La ingen kalles lykkelig før han er død».

Den mest nærliggende tolkningen er at det gjelder en vurdering av et menneskes liv når alt blir klarlagt. Mange kan gå rundt og smile selv om de bærer på både uro og angst. Hilde Vinje drøfter dette fra en rekke ulike vinkler.

Hos Aristoteles er ikke lykken en følelse som kommer og går. Den er først og fremst knyttet til at vi er i virksomhet og hvordan vi lever våre liv. Det vesentlige er at vi må være dyktige til å være mennesker, og dette kaller Hilde Vinje dygd. Det kunne også kalles dyd, men forfatteren understreker at dygd er noe helt annet enn det vi i dag forbinder med dydig. Blant dygdene regnes blant annet selvbeherskelse, generøsitet og overbærenhet. Hilde Vinje er overrasket over at Aristoteles fremhever teoretisk visdom som den høyeste dygden, men

dette er neppe den tørre intellektualiteten vi møter i deler av dagens akademia, men er nok mer knyttet til Aristoteles egen innsats som fri tenker, og som det mange vil kalle den første moderne filosofen. Mot er også en av Aristoteles dygder, og Hilde Vinje betrakter denne som gammeldags da det kun dreier seg om å stå ansikt til ansikt med døden på slagmarken. Denne boken ble skrevet før krigen i Ukraina, og det spørres om ikke noen av de som kjemper mot de russiske angriperne, vil holde fast på at Aristoteles fremstilling av mot fortsatt er aktuell.

Det er ikke alt hos Aristoteles som er like lett å forstå i dag. Han var for eksempel opptatt av at lykke er knyttet til det å ha levd et fullstendig liv. Men hva er et fullstendig liv? Som aktiv filosof undersøker Hilde Vinje ulike muligheter både om dette og andre spørsmål, men uten at det kan fastslås noe endelig svar. I forbindelse med Solon diskuterer hun om det spiller noen rolle om vi får vår porsjon lykke først eller sist i livet. Hun går inn for det siste, men nevner ikke den lykkefølelsen som følger med at det hver dag går fremover, fremfor den motsatte følelsen av at det hver dag går litt den andre veien. Men på den måten kan en jo si at denne boken gir rom for at leserne selv kan tenke sine egne tanker.

Hilde Vinje
En svale gjør ingen sommer –
Filosofi om lykke
Res Publica 2022

Etikk i klimakrisens tid

✍ ARNE ØGAARD

Vi mener det finnes tilstrekkelig med både kunnskap, vilje og evne til å motvirke den globale oppvarmingen. Men hva er det da som mangler?

Dette skriver filosofene Arne Johan Vetlesen og Jan-Olav Henriksen i sin siste bok. De innrømmer at det ikke finnes enkle svar, men de gjør en rekke refleksjoner rundt hovedtemaet etikk. De skriver at etiske problemer handler om hva som er klokt og godt å gjøre, uten å ha et klart svar. Mens moralske problemer oppstår når vi vet hva som er rett, men ikke gjør det. Når det gjelder klima, er det mye vi vet vi burde gjøre, men som ikke blir gjort. Et grunnleggende spørsmål er hvem som skal gjøre hva. Det dreier seg om en total endring av både økonomien og det øvrige samfunnet, noe som synes langt utenfor både kompetansen og makten til dagens politikere.

Forfatterne er ikke teknologioptimister, og de hevder at det eneste realistiske er å være pessimister. De refererer til undersøkelser som viser at mange vet hva som bør gjøres, men at de likevel ikke gjør det. Er det fordi vi ikke selv opplever problemene på kroppen? Er det fordi vi mangler for å se hvor vi kontinuerlig kan bevisstgjøre hverandre, utvikle konkrete løsninger og bidra til felles ansvar? Er det fordi vi mangler bevissthet om hvordan markedskreftene påvirker våre laveste drifter og begjær? Er det fordi mange handlinger kan true vår egen økonomi og vårt økonomiske sys-

tem? Eller mangler vi kunnskap om og inspirasjon fra de etiske dydene? Disse og mange andre spørsmål blir diskutert ut fra ideene til en rekke kjente filosofer.

Jeg opplever forfatterne som pliktetikere. De fremhever plikten til å overlate jorda i en brukbar stand til våre etterkommere. Siden dette ikke ser ut til å skje, trenger vi sterkere inspirasjon. Her holder det åpenbart ikke bare med å få stadig flere fakta, og forfatterne fremhever verdien av naturopplevelse. Sanselig og emosjonell erfaring kan oppheve noe av den fremmedgjøringen mange i dag opplever i forhold til naturen.

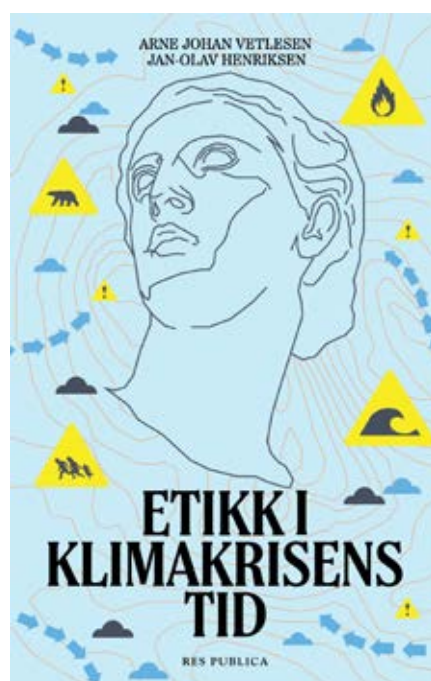
Forfatterne legger vekt på at endringene må gjøres av fellesskapet, men peker samtidig på betydningen av at enkeltpersoner som Greta Thunberg kan gå foran og vise vei. Som foreldre

kan vi være gode forbilder for våre barn. Skolen kan understøtte utviklingen av frie, bevisste og handlingsdyktige mennesker, men boken går i liten grad inn på hvordan skolen skal endres slik at det blir en realitet. Dette er et eksempel på at mange emner blir behandlet noe kort, men å gå inn på et tema som hvordan vi må omforme økonomien, vil jo kunne kreve en egen bok. Her er det tross alt de etiske spørsmålene som står i sentrum.

Forfatterne er opptatt av at vi må ivareta demokratiet og utvikle dette slik at det blir i stand til å takle miljø- og klimautfordringene. Men de viser også forståelse for ikkevoldelige aksjoner fra Extinction Rebellions. De peker på det paradoksale i at de som ønsker å stoppe oljeselskaper og andre som bidrar til klimagassutslipp, får høye bøter, mens de som bidrar til forurensingen slipper unna. Det er et eksempel på hvor avhengige vi er av det som undergraver vår fremtid.

Mange av de sentrale spørsmålene i klimadebatten blir belyst med kloke og viktige tanker, men uten at det pekes ut noen klar vei fremover. Men et viktig punkt er påminnelsen om at det å dynge på med negative opplysninger ikke nødvendigvis fører til handling. Forfatterne påpeker at solidarisk praksis lettest inspireres av eksempler på mennesker som tar ansvar, viser handlingsvilje og tenker langsiktig.

Jan-Olav Henriksen er både filosof og teolog, men i boken er mennesket omtalt som et rent naturvesen. Selv om pave Frans er referert, savner jeg en drøfting av om et kristent eller spirituelt menneskesyn kan inspirere til begeistret handling. Begeistret betyr jo beåndet, og i en verden som tynges av materialisme, kan det trenge et menneskesyn som strekker seg ut over det rent materielle.

Arne Johan Vetlesen og Jon-Olav Henriksen
Etikk i klimakrisens tid
Res Publica 2022

Hvem bestemmer?

✍ ARNE ØGAARD

Mye har endret seg i mine snart 70 år i dette jordelivet, både i meg og rundt meg. Jeg hadde ingen forestillinger om hvordan min fremtid skulle bli. Men i møte med de ulike mulighetene som dukket opp, har jeg tatt en rekke valg. Når jeg ser tilbake, er jeg glad for de fleste av dem. Noen feil må vi selvsagt lære av, men totalt sett vil jeg si at disse valgene har ført meg i riktig retning. Når det gjelder de endringene som har skjedd rundt meg, er jeg mer bekymret for retningen. Jeg er også usikker på hvem som har bestemt og hvor bevisst disse valgene har vært.

Jeg vokste opp i et Norge i industrivekst. Det vrimlet av fabrikker, som lagde sko, klær, møbler, medisiner, radioer, musikkanlegg, hermetikk, vaskepulver, kjøleskap og mye annet. Biler måtte vi derimot importere. I dag er det meste av produksjonen flyttet utenlands. Men hvem bestemte at det er en god ide at klærne våre skal lages av kvinner som knapt nok får lønn, og som arbeider under helseskadelige og forurensende arbeidsforhold?

I min barndom fantes det bondegårder hvor det bodde mange mennesker, og hvor det ofte var en allsidig drift med ulike husdyr som beitet i sol og frisk luft. Hvem bestemte at det var en god ide å stenge store ansamlinger av kyllinger, griser og andre husdyr inne i enorme haller?

I min barndom var havet fullt av fisk. I dag er mye fisk stengt inne i store oppdrettsanlegg hvor

de pådrar seg lus og ulike sykdommer. Det som tidligere var «førfisk» for oppdrettsfisken, er fisket opp slik at sjøfuglene sulter og ikke kan formere seg. Men oppdrettsfisken får soya fra områder hvor det tidligere sto regnskog. Hvem bestemte at dette var en god løsning?

I min barndom fantes det ikke trailere, bare vanlige lastebiler. I dag fylles veiene døgnet rundt av store vogntog som frakter varer. Men hvem var det som bestemte at vi skulle fylle livene våre med stadig nye ting?

I min barndom ble bilrutene ofte fulle av insekter når vi sommerstid kjørte i skog eller ute på landet. Det skjer ikke lenger. Ikke alle liker insektene, men de er viktige som mat for småfugler og flaggermus. At de forsvinner er bare et eksempel på at antall levende organismer er i sterk tilbakegang, men er det planlagt?

I min barndom fantes det ikke påvirkningsselskaper. Så hvem var det som bestemte at det var en god ide at rike og mektige selskaper skulle undergrave demokratiet med sine godt betalte lobbyister?

I min ungdom innså vi at krig var meningsløst, og at verden var klar for fred og kjærlighet. Hvorfor kan da mektige ledere med vanvittige ideer fortsatt sende titusener av unge soldater ut for å drepe og selv bli drept, samtidig som vi ser hvordan de sivile blir påført de største lidelsene?

Tips til foreninger og bedrifter!

I 2021 fikk Cultura Bank på plass direkte bankintegrasjon, som gjør det enkelt for bedrifter og foreninger å bruke oss. Mange potensielle Culturakunder vet ikke dette. Vi er takknemlige for hjelp til å gjøre det kjent. Så hvis du er medlem av en forening eller jobber i en bedrift som du synes burde bruke Cultura Bank, gi dem gjerne et tips!

Vi kan tilby direkte bankintegrasjon, foreløpig for:

- Visma.net Autopay (Visma eAccounting, Visma Business, Visma Enterprise, Visma Financials og Visma Global)
- Tripletex
- PowerOfficeGO
- ZData (UniMicro/UniEconomy, Sumango, InfoEasy og flere)

Hilsen kundeavdelingen i Cultura Bank – telefon 22 99 51 99 eller e-post cultura@cultura.no

FREDSSYMPOSIUM 2022 velkommen til Jondal 29.-31.-juli

**OPPRUSTNING NÅ!
Nødvendighet eller blindvei?**

**Ingeborg Breines, Cecilie Hellestveit,
Hasse Schneidermann, Linn Stalsberg**

Workshops

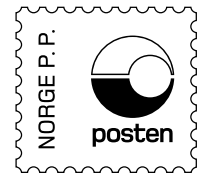
Carlos Salinas "The magic soul of flutes"

Program og påmelding hardangerakademiet.no

HARDANGER AKADEMIET

Nordisk senter for fred, utvikling og miljø

RETURADRESSE
Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

Nå 100 sider
og trykket i
Norge!

Vil du ha fakta på bordet?

Ren Mat er Norges største magasin om økologisk mat og grønn livsstil. Vi vet at kunnskap om hvordan maten blir til og å bli kjent med folka som produserer ærlig mat bidrar til gode matvalg.

Det er ikke lett å være forbruker i dag. Ren Mat håper å bane litt mer vei i vellinga for oss som vil gjøre en forskjell med det vi legger på tallerkenen.

**Abonner og få magasinet Ren Mat i postkassen hver sesong for kr. 490,- i året.
Da sparer du over 100 kroner! Se renmat.no**

Ren Mat

Et magasin fra Økologisk Norge • renmat.no • info@renmat.no • [@renmatno](https://www.facebook.com/ektemat) • [facebook.com/ektemat](https://www.facebook.com/ektemat)